

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเกี่ยวกับการดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีการทบทวนวรรณกรรมครอบคลุมรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินงาน
2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่
3. แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจ
4. แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร
5. การดำเนินงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล
6. สภาพทั่วไปและการเกษตรของอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
7. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินงาน

การดำเนินงานก่อให้เกิดผลดีต่อการขับเคลื่อนองค์กรหรือเครือข่าย เพราะมีผลในทางจิตวิทยาเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือผู้ที่เข้ามาปฏิบัติงานย่อมเกิดความภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการบริหาร ความคิดเห็นถูกรับฟังและนำไปปฏิบัติเพื่อการพัฒนาองค์กร และที่สำคัญผู้ที่ปฏิบัติงานจะมีความรู้สึกเป็นเจ้าขององค์กร ความรู้สึกเป็นเจ้าของจะเป็นพลังในการขับเคลื่อนองค์กรที่ดีที่สุด ก่อให้เกิดการประสานงานที่ดี ทำให้การบริหารเครือข่ายเป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ การรวมตัวกันดำเนินงานของบุคคลเป็นเครือข่ายจะก่อให้เกิดพลังที่เข้มแข็ง สามารถขับเคลื่อนกิจกรรมให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และตรงเป้าหมาย โดยทุกคนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ

นักวิชาการหลายท่านให้แนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินงานไว้ ดังนี้

รสลิน เจียมเจริญ (2550: 25-26) กล่าวถึง ปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานว่า ผลการปฏิบัติงานของบุคลากรจะดีหรือไม่ ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับความพอใจในการทำงานซึ่งเป็นความรู้สึกรวมของบุคคลที่มีต่อการทำงานในทางบวก เป็นความรู้สึกที่เกิดจากการปฏิบัติงาน และผลตอบแทน คือความพึงพอใจและทำใหบุคคลเกิดความกระตือรือร้น มีความมุ่งมั่นที่จะทำงาน มี

ขวัญและกำลังใจ โดยสิ่งเหล่านี้จะมีผลต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการทำงาน รวมทั้งส่งผลโดยตรงต่อความสำเร็จและเป้าหมายขององค์กร

อนิวัช แก้วจันท (2552: 43-64) กล่าวถึง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการจัดการ และแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร ดังนี้

1) คนหรือแรงงาน (man) เป็นกำลังสำคัญในการดำเนินงานขององค์กร โดยบุคคลที่รวมตัวกันเมื่อตกลงใจทำงานร่วมกันย่อมต้องเดินไปในทิศทางเดียวกัน องค์กรใดให้ความสนใจและสามารถจัดการกิจกรรมเกี่ยวกับคนได้อย่างมีประสิทธิภาพ องค์กรนั้นมีแนวโน้มบรรลุผลสำเร็จมากกว่าองค์กรที่ไม่ให้ความสำคัญในกิจกรรมเกี่ยวกับคน

2) เงินทุน (money) มีความสำคัญในการดำเนินงานโดยเฉพาะช่วงแรกของการดำเนินองค์กรขนาดเล็กอาจใช้เงินทุนของผู้ประกอบการเองหรือกู้ยืมไม่มากนัก องค์กรขนาดกลางและขนาดใหญ่จำเป็นต้องใช้เงินทุนจำนวนมาก ผู้บริหารจำเป็นต้องคำนึงถึงแหล่งเงินทุนและการสำรองเงินทุนให้พอเพียงต่อการดำเนินงาน โดยสามารถนำเงินทุนมาใช้ได้ทันเวลาที่ องค์กรที่สามารถจัดการเงินทุนได้อย่างมีประสิทธิภาพ แสดงว่าองค์กรประสบผลสำเร็จในการดำเนินงานอย่างแท้จริง

3) เครื่องจักร (machine) เป็นเครื่องมือในการแปรรูปวัตถุดิบให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่ต้องการ เครื่องจักรอาจจัดหาโดยการจัดซื้อหรือเช่าซื้อ การใช้เครื่องจักรที่มีคุณภาพและทันสมัยจะเอื้ออำนวยความสะดวกและนำพาองค์กรไปสู่ผลสำเร็จได้ องค์กรที่สามารถจัดหาบุคคลที่เหมาะสมในการใช้เครื่องจักรได้เป็นอย่างดีจะมีผลต่อการดำเนินงานขององค์กรอย่างยิ่ง

4) วัสดุอุปกรณ์ (materials) เป็นปัจจัยสนับสนุนเอื้ออำนวยและก่อให้เกิดความสะดวกในการทำงาน วัสดุอุปกรณ์ยังหมายถึงวัตถุดิบที่จำเป็นต้องใช้ในกระบวนการผลิต โดยองค์กรต้องจัดหาและสำรองไว้ให้เพียงพอต่อความต้องการในการดำเนินงานทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

5) การตัดสินใจ (decision making) เป็นความสามารถส่วนตัวของผู้บริหาร การตัดสินใจของผู้บริหารระดับหนึ่งอาจส่งผลกระทบต่อผู้บริหารระดับอื่นๆ การตัดสินใจแต่ละเรื่องเป็นการวัดความสามารถของผู้บริหารและมีอิทธิพลต่อความสำเร็จขององค์กร

6) การติดต่อสื่อสาร (communication) เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการเลือกช่องทางในการกระจายข้อมูลไปยังกลุ่มเป้าหมาย ผู้บริหารจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงในการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่นโดยการแสดงความคิดเห็น การทำความเข้าใจ และการฝากสารไปให้ผู้อื่น โดยหากผู้รับข้อมูลแปลความหมายผิดอาจส่งผลกระทบต่อการทำงานและองค์กร ผู้บริหารจึงต้องขจัดอุปสรรคในการติดต่อสื่อสาร เพื่อให้การจัดการบรรลุผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ

7) การจูงใจ (motivation) เป็นการใช้ศิลปะและความสามารถของผู้บริหารกระตุ้นให้ผู้อื่นทำงานด้วยความเต็มใจ การจูงใจเกี่ยวข้องกับผลตอบแทนจากการทำงาน สามารถกระทำได้ใน 2 ลักษณะ ได้แก่ การจูงใจภายในและการจูงใจภายนอก การจูงใจทั้ง 2 ลักษณะต้องทำให้เห็นจุดหมายปลายทางและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบุคคลในองค์กร องค์กรจะใช้การจูงใจในรูปการจูงใจโดยตัวเงิน การจูงใจที่ไม่ใช่ตัวเงิน เช่น การจูงใจด้านความสัมพันธ์ เป็นต้น

8) การประสานงาน (coordination) เป็นการติดต่อกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อจุดประสงค์ในการดำเนินงานให้เป็นผลสำเร็จ ในการจัดการจะเกี่ยวข้องกับการทำหน้าที่ประสานงานตลอดเวลา โดยการพูดคุยกับหน่วยงานทั้งจากภายในและภายนอกองค์กร เช่น การสอบถาม การขอความร่วมมือ และการขอความอนุเคราะห์ เป็นต้น จึงไม่อาจปฏิเสธหรือหลีกเลี่ยงการติดต่อกับบุคคลหรือหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกได้ การประสานงานจะสำเร็จลุล่วงต้องอาศัยช่องทางการติดต่อสื่อสารที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

ทองหล่อ เดชไทย (อ้างถึงใน จิตราภรณ์ แสงรุ่งนภาพรรณ 2549: 11) กล่าวว่า ทรัพยากรด้านพัฒนากำลังคนนั้นนับว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุด เพราะการดำเนินงานในอดีตและอนาคตเป็นผลมาจากการกระทำของมนุษย์ทั้งสิ้น ฉะนั้น หากไม่มีทรัพยากรกำลังคนแล้ว ทรัพยากรอื่นๆ ก็จะไม่มีความหมายใดๆ ความสำเร็จในการบริหารทรัพยากรกำลังคนนั้น มีหลักการปฏิบัติสำคัญที่จำเป็นจะต้องทราบและดำเนินการ 4 ประการ ได้แก่

1) การวางแผนกำลังคน (manpower planning) เป็นกระบวนการตีความระหว่างวัตถุประสงค์และความต้องการของหน่วยงาน เพื่อดำเนินการกำหนดแผนการใช้กำลังคนอย่างมีประสิทธิภาพในอนาคต โดยอาศัยหลักการประสานกิจกรรมของงาน ทำให้เกิดการประสานกลมกลืนระหว่างงานและผู้ร่วมงาน รวมตลอดถึงการคาดคะเนทางเศรษฐกิจและการตลาด การวิจัยเพื่อการพัฒนาและแก้ไขแผนให้เหมาะสม

2) การพยากรณ์กำลังคน (manpower forecasting) ซึ่งประกอบด้วยการประเมินความต้องการด้านกำลังคน ทั้งจำนวน ประสิทธิภาพ ความชำนาญ และการผสมผสานของอาชีพ รวมไปถึงการโยกย้าย การเลื่อนชั้น และการศึกษาเพิ่มเติม

3) การใช้กำลังคน (manpower utilization) โดยพิจารณาถึงความรู้ ความสามารถ ความชำนาญ และความถนัด ทั้งนี้เพื่อประสิทธิภาพในการมอบหมายงานและแต่งตั้งให้ตรงกับคุณสมบัติของบุคคล

4) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (human resource development) ควรพิจารณาองค์ประกอบต่างๆ ทั้งในด้านความรู้ ความชำนาญและความสามารถ มีการเสริมสร้างให้บุคคลมี

ทักษะและสามารถพัฒนาตัวเองให้เหมาะสมกับงานอาชีพและสังคมแวดล้อม รู้จักปรับตัวในทุกสถานการณ์

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า การดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร มีปัจจัยหลายประการที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การดำเนินงานของหน่วยงานหรือองค์การบรรลุเป้าหมายที่กำหนด ได้แก่ การพัฒนาทรัพยากรด้านกำลังคน เพราะการดำเนินงานในอดีตและอนาคตเป็นผลมาจากการกระทำของมนุษย์ทั้งสิ้น ฉะนั้น หากไม่มีทรัพยากรกำลังคนแล้ว ทรัพยากรอื่นๆ ก็จะไม่มีความหมายใดๆ

2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่

บทบาทหน้าที่ คือหน้าที่ที่บุคคลต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่ได้รับทางสังคมและต้องแสดงออกตามความคาดหวังของสังคม แต่ในขณะเดียวกันทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา วัฒนธรรมและจิตวิทยา มีความเห็นว่าบทบาทเป็นเครื่องมือสำคัญในการวิเคราะห์สังคมศาสตร์ ซึ่งงานวิจัยนี้ จะกล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ในเรื่อง ความหมายที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ และความสำคัญของบทบาทหน้าที่ ดังนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่

2.2.1 ความหมายที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่

1) ความหมายของบทบาท

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546: 602)

ให้ความหมายไว้ว่า บทบาท หมายถึง การทำหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทพ่อแม่ บทบาทครู หรือหน้าที่ ซึ่งหมายถึง การปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมาย

สำหรับพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2532: 315) ให้ความหมายไว้ว่า บทบาท หมายถึง หน้าที่หรือพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ

งามพิศ สัตย์สงวน (2537: 73) ให้ความหมายไว้ว่า บทบาท หมายถึง พฤติกรรมที่บุคคลหนึ่งคาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคม เพื่อทำให้คู่สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างทางสังคมได้ รวมทั้งสามารถคาดการณ์พฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้

ณรงค์ เส้งประชา (2530: 46) ให้ความหมายของบทบาทว่า บทบาทคือ พฤติกรรมที่ผู้ปฏิบัติตามสถานภาพ บทบาทเป็นพฤติกรรมที่บุคคลกำหนดและคาดหวังให้บุคคล กระทำ

กัญญาภักดิ์ สารณูใจ (2542: 10) ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า พฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกมาเพื่อให้สอดคล้องกับสถานภาพ อำนาจหน้าที่และสิทธิที่บุคคลนั้นมีอยู่

เอกรินทร์ โปตะเวช (2551: 35) อธิบายความหมายของบทบาทว่า บทบาท เป็นการกระทำตามสถานภาพ มีบรรทัดฐานกำหนดไว้อย่างชัดเจนว่า บุคคลที่อยู่ในบทบาทนั้น จะต้องมีสิทธิและหน้าที่อะไรบ้าง และที่สำคัญ คือ บุคคลที่ปฏิบัติงานในองค์กรนั้นๆ จะต้องเข้าใจ บทบาทของตนเองอย่างชัดเจน ทั้งนี้เพื่อให้มีมาตรฐานในการปฏิบัติงาน

กล่าวโดยสรุปแล้ว บทบาท หมายถึง แบบแผนพฤติกรรมหรือการกระทำต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับอำนาจ หน้าที่และสิทธิ ซึ่งผูกพันอยู่กับสภาพหรือฐานะตำแหน่งทางสังคม โดยที่สังคม จะกำหนดหรือคาดหวังบทบาทและบุคคลในแต่ละสถานภาพ หรือฐานะตำแหน่งไว้ เพื่อให้ผู้ที่อยู่ใน สถานภาพ หรือตำแหน่งนั้นๆ ยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ

2) ความหมายของหน้าที่

หน้าที่ หมายถึง ข้อปฏิบัติของบุคคลทุกคนที่จะต้องกระทำให้เกิด ประโยชน์เป็นผลดีต่อประเทศชาติบ้านเมือง หรือภาระรับผิดชอบของบุคคลที่จะต้องปฏิบัติ เช่น หน้าที่ของบิดา ที่มีต่อบุตร หน้าที่ต่าง ๆ ที่จะต้องปฏิบัติซึ่งกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ เป็นต้น

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546: 1247)

ให้ความหมาย คำว่า หน้าที่ หมายถึง กิจที่จะต้องทำด้วยความรับผิดชอบ

3) ความหมายของบทบาทหน้าที่

อัญชิสา อยู่สบาย (2554: 31) กล่าวว่า บทบาทหน้าที่ หมายถึง การ แสดงออกอย่างใดอย่างหนึ่งของบุคคลตามลักษณะของงานที่ปฏิบัติหรือได้รับมอบหมาย ดังนั้น บทบาทและหน้าที่จึงเป็นของคู่กัน กล่าวคือ การปฏิบัติหน้าที่ทำให้เกิดบทบาทของบุคคล หรือ บทบาทของบุคคลก่อให้เกิดการปฏิบัติหน้าที่นั่นเอง

เกทเซลส์ (Getzels 1957: 176 อ้างถึงใน อัญชิสา อยู่สบาย 2554: 31) กล่าวว่า การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ขององค์กรใดก็ตาม ถ้าจะให้งานดำเนินไปด้วยความ เหมาะสมและได้ผล บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานนั้น ทุกคนต้องมีความเห็นสอดคล้อง ตรงกันในการกำหนดบทบาทและหน้าที่รับผิดชอบให้ผู้ปฏิบัติงาน ซึ่งดำรงตำแหน่งแต่ละตำแหน่ง ในองค์กรนั้นๆ รับผิดชอบไปปฏิบัติ หรืออีกนัยหนึ่ง ก็คือ การปฏิบัติงานจะดำเนินไปด้วยดีก็ต่อเมื่อไม่ต้อง

เผชิญกับสถานการณ์ที่ผู้เกี่ยวข้องฝ่ายใดก็ตาม มีความคิดเห็นขัดแย้งกันในการที่จะกำหนดหรือนึกคิดหรือคาดคะเนให้ผู้ปฏิบัติทำอะไร อย่างไร

สรุปได้ว่า บทบาทหน้าที่ หมายถึง พฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคล ซึ่งอยู่ในฐานะหรือตำแหน่งหรือมีสถานภาพอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งสังคมได้กำหนดให้มีหน้าที่ต้องปฏิบัติ บทบาทหน้าที่ และสถานภาพเป็นสิ่งที่ควบคู่กัน นั่นคือสถานภาพจะกำหนดว่าบุคคลนั้นๆ มีหน้าที่ต้องปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างไร ส่วนบทบาทเป็นการปฏิบัติตามหน้าที่ที่สังคมได้กำหนดไว้ ในแต่ละสถานภาพ การแสดงบทบาทหน้าที่จะสอดคล้องกับบรรทัดฐานของสังคม ในสถานภาพหนึ่งๆ บุคคลอาจจะต้องแสดงบทบาทหน้าที่มากมาย

2.2.2 ความสำคัญของบทบาทหน้าที่

บทบาทหน้าที่ กล่าวถึงการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม บุคคลจะสามารถปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทที่ถูกกำหนดไว้ได้ดีหรือไม่นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบดังต่อไปนี้

- 1) ลักษณะเฉพาะของสังคมหรือชุมชน
- 2) วัฒนธรรมและประเพณี และความปรารถนาของสังคมที่เกี่ยวข้อง
- 3) บุคลิกภาพและความจำเป็นของบทบาท

องค์ประกอบที่กล่าวมานี้จะทำให้บุคคลแสดงถึงบทบาทตามแนวสิทธิหน้าที่ และตามสถานภาพของตน จึงสามารถนำทฤษฎีบทบาท มาอธิบายพฤติกรรมของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ตามบทบาทหน้าที่ที่แต่ละบุคคลได้รับ และถูกกำหนดโดยระเบียบของทางราชการ ซึ่งจำเป็นต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทดังกล่าวเป็นเบื้องต้น

ลินตัน (Linton อ้างถึงใน สุภา สุกุลเงิน 2545: 10) เป็นนักมานุษยวิทยาคนแรกที่ทำให้แนวคิดเรื่องฐานะตำแหน่ง (status) และบทบาท (role) ของฐานะตำแหน่งนั้น Linton กล่าวว่าสังคมตั้งอยู่บนรากฐานของการปฏิบัติตอบโต้ของคนในสังคมนั้น ถ้าหากคนไม่มีการกระทำตอบโต้ แนวคิดในเรื่องฐานะตำแหน่งและบทบาทจะไม่เกิดขึ้น ฐานะตำแหน่งเป็นนามธรรม เป็นเครื่องที่กำหนดบทบาทของตำแหน่งนั้นๆ

จ้านง อควัฒนสิทธิ์ (2532: 45) กล่าวว่า บทบาทเป็นสิ่งที่คู่กับสถานภาพ สถานภาพเป็นโครงสร้างของสังคม เป็นนามธรรมที่อยู่ในความคิดความเข้าใจร่วมกันของสังคม ส่วนบทบาทเป็นพฤติกรรมที่เห็นได้ชัด เป็นการกระทำของบุคคลตามสถานภาพที่ตนดำรงอยู่

ธงชัย สันติวงษ์ (2526: 92-93) ให้แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการแสดงบทบาทของบรรดาสมาชิกภายในองค์กร ย่อมกำหนดมาได้ 4 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 เป็นระยะของการคาดหมายในบทบาท เมื่อคนเริ่มเข้ามาในองค์กร ก็จะมีการได้ข้อมูลและข่าวสารจากองค์กร อาจโดยการปฐมนิเทศ การอบรม เพื่อให้คนๆ นั้นสามารถคาดหมายถึงบทบาทที่เขาต้องแสดงออกในองค์กร

ระยะที่ 2 เป็นระยะที่เป็นทางการ คนที่เข้ามาถูกกำหนดบทบาทที่จะต้องแสดง โดยอาจกำหนดออกมาเป็นวัตถุประสงค์ ระเบียบปฏิบัติงาน กฎข้อบังคับ และเขาจะต้องแสดงบทบาทไปตามที่กำหนด เพื่อแลกกับผลตอบแทน ซึ่งอาจจะเป็นผลตอบแทนทางด้านตัวเงิน หรือทางด้านการได้รับการส่งเสริมเลื่อนตำแหน่งหรือผลตอบแทนอื่นๆ

ระยะที่ 3 เป็นระยะของการเรียนในบทบาท เมื่อคนที่เข้ามาเริ่มปฏิบัติงาน เขาก็จะเริ่มการเรียนรู้ในบทบาทที่เขาได้แสดงออกมาอย่างเป็นทางการ และในขณะเดียวกัน เนื่องจากการทำงานต้องมีความสัมพันธ์กับผู้ร่วมงาน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการ ความคาดหมายของผู้ร่วมงานที่ไม่เป็นทางการที่มีต่อบทบาทของเขาก็มีส่วนสำคัญเขาต้องพยายามที่จะปรับบทบาทของเขาให้สอดคล้องกับความคาดหมายที่เป็นทางการจากองค์กรและความคาดหมายที่ไม่เป็นทางการจากผู้ร่วมงาน

ระยะที่ 4 ระยะของการคงอยู่หรือออกไปจากองค์กร เมื่อคนเข้าองค์กรได้ปฏิบัติงานมาถึงระยะนี้ เขาก็ทราบว่าเขาคงจะอยู่หรือลาออกไปจากองค์กร โดยอาศัยการเรียนรู้จากบทบาทที่ผ่านมาในระยะที่ 3 เขาจะคงอยู่เมื่อบทบาทที่เขาแสดงอยู่สอดคล้องหรือเป็นไปตามความคาดหมายขององค์กรและตามความคาดหมายที่ไม่เป็นทางการจากผู้ร่วมงานอันใดอันหนึ่ง แล้วก็จะรู้สึกเกิดความขัดแย้งในบทบาท หรือความไม่ชัดเจนในบทบาทนั้น หากไม่สามารถแก้ไข ก็จะเกิดความเบื่อหน่าย ความไม่พึงพอใจ และลาออกไปในที่สุด จะเห็นได้ว่าเรื่องราวของบทบาทมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของคนในองค์กร คนในองค์กรจะแสดงพฤติกรรมตามที่ได้กำหนดไว้ในบทบาทที่เป็นที่คาดหวังจากผู้อื่นและองค์กร

สุพัตรา สุภาพ (2540: 30) กล่าวว่า บทบาท คือ การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ (ตำแหน่ง) ซึ่งมนุษย์แต่ละคนจะมีหลายบทบาท และแต่ละบทบาทจะมีความสมบูรณ์หรือสมดุลกันพอควร นอกจากนี้ยังกล่าวไว้ว่า บทบาทจะกำหนดความรับผิดชอบของงานต่างๆ ที่ปฏิบัติ ซึ่งจะช่วยให้นุคคลมีพฤติกรรมอย่างมีประสิทธิภาพ

สงวนศรี วิรัชชัย (2547: 23-24) กล่าวว่าถ้าพิจารณาให้ลึกซึ้ง จะพบบทบาทอยู่ 5 ลักษณะ ดังนี้

1) บทบาทตามที่กำหนด หมายถึง บทบาทที่สังคม กลุ่ม หรือองค์กรกำหนดไว้ว่าเป็นรูปแบบของพฤติกรรมประจำตำแหน่งต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคม กลุ่มหรือองค์กรนั้นๆ

2) บทบาทที่ผู้อื่นคาดหวัง หมายถึง บทบาทหรือรูปแบบของพฤติกรรมที่ผู้เกี่ยวข้องคาดหวังว่าผู้อยู่ในตำแหน่งจะถือปฏิบัติ

3) บทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่ง หมายถึง รูปแบบของพฤติกรรมที่บุคคลผู้อยู่ในตำแหน่ง คิดและเชื่อว่าเป็นบทบาทของตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่

4) บทบาทที่ปฏิบัติจริง หมายถึง พฤติกรรมที่ผู้อยู่ในตำแหน่งได้ปฏิบัติหรือแสดงออกมาให้เห็น ซึ่งมักจะเป็นพฤติกรรมที่สอดคล้องกับบทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่ง

5) บทบาทที่ผู้อื่นรับรู้ หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมที่ผู้อื่นได้รับทราบเกี่ยวกับการปฏิบัติบทบาทของผู้อยู่ในตำแหน่ง ซึ่งมักจะมีการเลือกรับรู้และรับรู้ที่ผิดไปจากความเป็นจริงได้

2.2 ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่

ทฤษฎีบทบาท เป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม จึงสามารถนำทฤษฎีบทบาท มาอธิบายพฤติกรรมของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ตามบทบาทหน้าที่ที่แต่ละบุคคลได้รับ และถูกกำหนดโดยระเบียบของทางราชการ ซึ่งจำเป็นต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับทฤษฎีบทบาทเป็นเบื้องต้น ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ มีนักวิชาการให้คำนิยามไว้ดังต่อไปนี้

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2525: 56-57) สรุปทฤษฎีบทบาทต่อไปนี้

1) ทฤษฎีบทบาทของราล์ฟ ลินตัน (Ralph Linton's role theory) กล่าวว่า ตำแหน่งหรือสถานภาพเป็นผู้กำหนดบทบาท เช่น บุคคลที่มีตำแหน่งเป็นครูต้องแสดงพฤติกรรมเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกศิษย์

2) ทฤษฎีบทบาทของแนเดล (Nadel's role theory) ได้กล่าวไว้ว่า บทบาทคือส่วนประกอบที่ส่งผลต่อพฤติกรรม 3 ลักษณะ คือส่วนประกอบที่ส่งเสริมบทบาท เช่น ครู ต้องพูดเก่งหรือมีอารมณ์ขัน ส่วนประกอบที่มีผลสำคัญต่อบทบาทและขาดมิได้ เช่น เป็นแพทย์ต้องรักษาคนไข้และส่วนประกอบที่เป็นไปตามกฎหมาย เช่น ครูต้องเป็นสมาชิกคุรุสภาโดยกำหนดให้เป็นสมการได้ดังนี้

$$P = f(a, b, c, \dots)$$

ถ้ากำหนดให้

P คือ บทบาท

a คือ ส่วนประกอบที่ส่งเสริมบทบาท

b คือ ส่วนประกอบที่มีผลต่อบทบาทและขาดมิได้

c คือ ส่วนประกอบที่เป็นไปตามกฎหมาย

จากสมการอธิบายได้ว่า บทบาทจะต้องประกอบด้วยส่วนประกอบ
หลายๆส่วน อย่างน้อย 3 ส่วน ขึ้นไปจนถึง n ส่วน

3) ทฤษฎีบทบาทของโฮมันน์ (Homann's role theory) กล่าวว่าบุคคลจะเปลี่ยน
บทบาทไปตามตำแหน่งเสมอ เช่น ตลอดกลางวันแสดงบทบาทสอนหนังสือเพราะมีตำแหน่งเป็น
ครูสอน ตอนเย็นแสดงบทบาทเรียนหนังสือ เพราะมีตำแหน่งเป็นนิสิตภาคสมทบ เป็นต้น

4) ทฤษฎีบทบาทของพาร์สันส์ (Parson's role theory) กล่าวว่าไว้ว่า ความสัมพันธ์
ระหว่างมนุษย์ในสังคมทำให้มนุษย์ต้องเพิ่มบทบาทของตน เช่น บุคคลที่มีเพื่อนมากก็ต้องแสดง
บทบาทมากขึ้นเป็นเงาตามตัว

5) ทฤษฎีบทบาทของเมอร์ตัน (Merton's role theory) กล่าวว่าไว้ว่า บุคคลแต่ละคน
จะต้องมีตำแหน่งและบทบาทควบคู่กันไปซึ่งไม่เหมือนกัน บทบาทจะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับ
ทักษะของสังคมที่เขาสังกัดอยู่ ตลอดจนลักษณะของบุคคลในสังคมนั้น

6) ทฤษฎีบทบาทของกู๊ด (Good's role theory) กล่าวว่าไว้ว่า บทบาทคือ แบบแผน
ของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของแต่ละบุคคลและบทบาทดังกล่าวควรเป็นไปตามข้อตกลงที่
มีต่อสังคมนั้นๆ

7) ทฤษฎีบทบาทของกัสกิน (Guskin's role theory) กล่าวว่าไว้ว่า พฤติกรรมของบุคคล
แต่ละคนคือผลที่ได้จากตำแหน่งทางสังคมของเขานั้นเอง และทฤษฎีบทบาทจัดเป็นข้อตกลง
ประการแรกที่สถาบันต่างๆในสังคมคาดหวังว่าบุคคลที่ได้รับตำแหน่งต่างๆ ควรปฏิบัติอย่างไรบ้าง

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2522: 39) กล่าวสรุปแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทที่คาดหวัง
และบทบาท แบ่งได้เป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1) บทบาทที่เป็นจริง (actual role) เป็นบทบาทที่เจ้าของสถานภาพแสดงจริง ซึ่ง
อาจจะเป็นบทบาทหน้าที่ที่สังคมคาดหวัง หรือบทบาทที่ตนคาดหวัง หรืออาจไม่เป็นบทบาทที่
ตนเองหรือสังคมคาดหวังก็ได้

2) บทบาทตามความคาดหวัง (expected role) เป็นบทบาทหน้าที่ผู้อื่นคาดหวังว่า
เจ้าของควรมีบทบาทเช่นไร

3) บทบาทตามลักษณะการรับรู้ (perceived role) เป็นบทบาทหน้าที่ที่เจ้าของ
สถานภาพรับรู้ว่าจะตนเองควรมีบทบาทเช่นไร

จากทฤษฎีทั้งหลายที่กล่าวมานี้ พอจะสรุปได้ว่า บทบาท หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่
ตามหน้าที่ตำแหน่ง ตามสถานภาพที่ตนเองเป็นอยู่ ถ้าตำแหน่งหรือสถานภาพเปลี่ยนไป บทบาทก็

เปลี่ยนตามไปด้วย ดังนั้นตำแหน่งและสถานภาพกับการปฏิบัติหน้าที่ความรับผิดชอบตามตำแหน่งและสถานภาพจึงควบคู่กันเสมอ

การแสดงบทบาทของบุคคลนั้น ต้องเข้าใจความหมายของบทบาท 4 ประการได้แก่

1) ความคาดหวังในบทบาท (role-expectation) คือ บทบาทที่มีอยู่ในระบบสังคม เป็นบทบาทที่บุคคลในสังคมคาดหวังให้บุคคลอื่นปฏิบัติอยู่เมื่อดำรงตำแหน่งอยู่ในสังคม

2) การรับรู้บทบาท (role-perception) คือ การที่บุคคลมองเห็นหรือคาดหวังว่าตนเองควรจะมีบทบาทเช่นไร ซึ่งอาจจะสอดคล้องกับความคาดหวังของสังคมหรือไม่ก็ได้

3) บทบาทของพฤติกรรมที่ปฏิบัติจริง (actual behavior) ของบุคคลซึ่งอยู่ในสถานะทางอาชีพหรือการเงิน

4) การยอมรับบทบาท (role-acceptation) คือการที่บุคคลปฏิบัติตามความคิดโดยผ่านกระบวนการของบทบาททั้ง 3 ที่กล่าวมาแล้ว

จากความหมายและแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ดังกล่าวข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่า บทบาทที่กำหนดไว้เป็นบทบาทที่วางไว้อย่างชัดเจนว่า บุคคลที่อยู่ในบทบาทนั้นๆจะต้องมีสิทธิและหน้าที่ ภาระอะไรบ้างในองค์กรต่างๆ หรือหน่วยงานต่างๆ มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ว่า จะต้องทำอะไรบ้าง และวางระเบียบไว้อย่างชัดเจนว่า บุคคลที่ปฏิบัติงานในองค์กรนั้นจำเป็นต้องเข้าใจอย่างชัดเจนเกี่ยวกับบทบาทที่กำหนดไว้ขององค์กรนั้นๆ ทั้งนี้เพื่อให้มีมาตรฐานในการปฏิบัติงานที่ถูกต้อง และเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ปฏิบัติงานจะต้องทราบถึงบทบาทของตนเองว่ามีขอบเขตการปฏิบัติงานมากน้อยเพียงไร เพื่อจะได้แสดงบทบาทตามมาตรฐานการปฏิบัติที่ดี เป็นไปด้วยความถูกต้องและให้มีประสิทธิภาพ ฉะนั้น การที่บุคคลผู้ดำรงตำแหน่งต่างๆ ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทและความรับผิดชอบของตนในฐานะที่อยู่ในตำแหน่งนั้นๆ ย่อมจะเป็นผลดียิ่ง เพราะการที่มีความรู้ความเข้าใจในบทบาทของตนนั้น จะเป็นการช่วยให้บุคคลนั้นปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเหมาะสมอย่างที่ตนและผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานนั้นคาดหวังไว้ ซึ่งจะเป็นผลให้เกิดความเจริญก้าวหน้าแก่งานในหน้าที่ของตนและสังคมต่อไปอีกด้วย

3. แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจ

ความรู้ความเข้าใจ คือข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์ และรายละเอียดของเรื่องราวและการกระทำต่าง ๆ ที่บุคคลได้ประสบมาและเก็บสะสมไว้เป็นความจำที่สามารถถ่ายทอดต่อ ๆ ไปได้ และสามารถนำความรู้ที่เก็บรวบรวมมาใช้คัดแปลง อธิบาย เปรียบเทียบในเรื่องนั้นๆ ได้อย่างมีเหตุผล และความรู้ความเข้าใจเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องโดยตรงถึงการนำความรู้ความเข้าใจไปใช้ในสถานการณ์

จริงได้ตามขั้นตอน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ สามารถวัดความรู้ความเข้าใจได้โดยการระลึกถึงเรื่องเหล่านั้นแล้วแสดงออกมา

3.1 ความหมายของความรู้

ความรู้ (knowledge) หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์และโครงสร้างที่เกิดขึ้นจากการค้นคว้า หรือเป็นความรู้เกี่ยวกับสถานที่ สิ่งของ หรือบุคคล ซึ่งได้จากการสังเกต ประสบการณ์ หรือรายงาน การรับรู้ข้อเท็จจริงเหล่านี้ต้องชัดเจน และต้องอาศัยเวลา นักวิชาการหลายคน ให้ความหมายของคำว่า “ ความรู้ความเข้าใจ ” โดยสรุปความหมายได้ว่า ความรู้ความเข้าใจ คือ ความสามารถในการจำและเข้าใจรายละเอียดของข้อมูลต่างๆ ที่บุคคลได้สะสมไว้และถ่ายทอดต่อกันมา ตลอดจนสามารถที่จะสื่อความหมาย แปลความ ตีความ ขยายความ หรือแสดง ความความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ หลังจากที่ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ แล้ว ดังนี้

เกษม วัฒนชัย (2544: 39-40) ให้ความหมายของความรู้ว่า หมายถึง การรวบรวม ความคิดของมนุษย์ จัดให้เป็นหมวดหมู่และประมวลสาระที่สอดคล้องกัน โดยนำมาใช้ให้เกิด ประโยชน์ ดังนั้นสิ่งที่เป็สาระที่สอดคล้องกัน โดยนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์

Davenport and Prusak (1998 อ้างอิงใน พรธิดา วิเชียรปัญญา 2547: 20) ให้ความหมายว่า ความรู้ หมายถึง ส่วนผสมของกรอบประสบการณ์ คุณค่า สารสนเทศ ที่เป็น สภาพแวดล้อมและกรอบการทำงานสำหรับการประเมิน และรวมกันของประสบการณ์และ สารสนเทศใหม่

Hideo Yamazaki (สำนักงาน ก.พ.ร. และสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ 2548: 8) ให้ความหมายของความรู้ เป็นสารสนเทศที่ผ่านกระบวนการคิดเปรียบเทียบ เชื่อมโยงกับความรู้อื่น จนเกิดเป็นความเข้าใจและนำไปใช้ประโยชน์ในการสรุปและตัดสินใจในสถานการณ์ต่างๆ โดยไม่ จำกัดช่วงเวลา

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2520: 16 อ้างถึงใน ศศิประภา สาระไชย 2548: 22) กล่าวถึงความรู้ไว้ว่า ความรู้ในที่นี้เป็นพฤติกรรมเบื้องต้น ซึ่งผู้ที่เพียงแต่จำได้ อาจจะโดยการนึกได้ หรือการมองเห็น ได้ยินก็เกิดการจำได้ ความรู้ในขั้นนี้ ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับคำจำกัดความ ข้อเท็จจริง ทฤษฎี กฎ โครงสร้าง วิธีการแก้ไขปัญหา มาตรฐาน เป็นต้น จะเห็นได้ว่าการจำได้หรือ ระลึกได้นี้ไม่ได้ใช้กระบวนการของการใช้ความคิดที่ซับซ้อน หรืออาจกล่าวได้ว่าไม่ได้ใช้ ความสามารถของสมองมากนัก ซึ่งเป็นระดับพฤติกรรมขั้นต้น

Bloom, et al. (1972 อ้างถึงใน สิริพร อุบล 2550: 17-18) แบ่งความรู้ออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้

1) ความรู้ในสิ่งเฉพาะ ได้แก่ ความจำที่มีต่อลักษณะเฉพาะเจาะจง และรายละเอียดปลีกย่อยของข่าวสาร ข้อมูลที่เป็นอิสระแก่กัน ซึ่งจำแนกย่อยลงไปได้อีก ดังนี้

(1) ความรู้เกี่ยวกับคำเฉพาะ ได้แก่ การจำความหมายหรือคำจำกัดความของคำเฉพาะที่ใช้ในแต่ละสาขาวิชา ตลอดจนสัญลักษณ์ที่กำหนดขึ้นมาใช้ในแต่ละสาขาวิชา

(2) ความรู้ในข้อเท็จจริงเฉพาะ ได้แก่ ความรู้และความจำในเรื่องข้อมูลเหตุการณ์ บุคคล สถานที่ แหล่งข้อมูล เป็นต้น

2) ความรู้ในวิธีการที่จะจัดกระทำกับสิ่งเฉพาะ ได้แก่ ความรู้ในวิธีการที่จะจัดระบบศึกษา พิจารณาตัดสินใจ และวิจารณ์ความคิดและปรากฏการณ์ ซึ่งหมายถึงวิธีแสวงหาความรู้ การจัดลำดับเหตุการณ์ โดยยึดถือเวลา และเกณฑ์การตัดสินใจในสาขาวิชา ตลอดจนรูปแบบการจัดที่กำหนดไว้ในแต่ละสาขาวิชา ซึ่งจำแนกย่อยออกไปได้ ดังนี้

(1) ความรู้เกี่ยวกับระเบียบประเพณี ได้แก่ ความรู้ที่เกี่ยวกับลักษณะวิธีการของการปฏิบัติ และการเสนอความคิด และเหตุการณ์ เป็นต้นว่า สัญลักษณ์ที่ใช้กันอยู่ในการทำแผนที่ และพจนานุกรม ระเบียบปฏิบัติของพฤติกรรมทางสังคม กฎเกณฑ์ แบบและการประพจน์ที่ใช้กันอยู่

(2) ความรู้เกี่ยวกับแนวโน้มและผลที่ตามมา ได้แก่ ความรู้ด้านกระบวนการทิศทาง และความเคลื่อนไหวของปรากฏการณ์ที่ขึ้นอยู่กับเวลา

(3) ความรู้เกี่ยวกับการจำแนกและการจัดประเภท ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับชั้นชุด ชนิด ประเภท และการจัดที่มีประโยชน์และเป็นพื้นฐานสำหรับแต่ละสาขาวิชา แต่ละจุดหมาย หรือแต่ละปัญหา

(4) ความรู้เกี่ยวกับเกณฑ์ ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับเกณฑ์ หรือมาตรการที่ใช้สำหรับพิจารณาตัดสินเกี่ยวกับข้อเท็จจริงหลักการ ความคิดเห็น และการปฏิบัติ

(5) ความรู้เกี่ยวกับวิธีการ ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับวิธีการค้นคว้าหาความรู้ เทคนิคและการดำเนินงานที่นำมาใช้ในแต่ละสาขาวิชา ตลอดจนวิธีการที่ใช้การสำรวจปัญหาและปรากฏการณ์เฉพาะอย่างเน้นถึงความรู้ในวิธีการมีอะไรบ้าง ไม่ใช่ความสามารถของผู้เรียนที่จะนำวิธีการนั้นๆ ไปใช้

3) ความรู้ที่เป็นสากลและนามธรรมในแต่ละสาขาวิชา ได้แก่ ความรู้ที่เกี่ยวกับความคิด แนวทาง และรูปแบบที่สำคัญ ๆ ที่ใช้ในการจัดกระทำกับปรากฏการณ์และความคิดนั้น ๆ ซึ่งได้แก่ โครงสร้าง ทฤษฎีและกฎเกณฑ์ที่ใช้ในสาขาวิชานั้น ๆ เป็นระดับความคิดด้านนามธรรม และซับซ้อนเป็นการนำความรู้เฉพาะอย่างที่จะจัดกระจายตามที่กล่าวมาแล้ว มารวมเข้าด้วยกันเป็นกฎเกณฑ์ หรือเป็นรูปแบบขึ้นมา ซึ่งจำแนกออกเป็นส่วนย่อย ๆ อีกดังนี้

(1) *ความรู้เกี่ยวกับหลักการและกฎสรุป* ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการสรุปสิ่งเฉพาะที่จำลองปรากฏการณ์ เป็นการสรุปที่มีค่าในการอธิบาย บรรยาย ทำนาย หรือบอกการกระทำที่สอดคล้องเหมาะสมหรือทิศทางที่จะกระทำตาม

(2) *ความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีและโครงสร้าง* ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับตัวหลักการและกฎสรุปผนวกเข้าด้วยกัน พร้อมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างกัน ที่ทำให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนรอบด้านและเป็นระบบของปรากฏการณ์ ปัญหา หรือสาขาวิชาที่ซับซ้อน

สุนันท์ ศัลโกสม (2524: 4 อ้างถึงใน สมทรง เจริญพันธุ์ 2552: 8) กล่าวถึงความรู้ว่า หมายถึง ความสามารถในการคงไว้ รักษาไว้ ซึ่งข้อเท็จจริง เรื่องราว รายละเอียดต่าง ๆ ตลอดจนประสบการณ์ทั้งมวลของผู้เรียน และในด้านความเข้าใจนั้น หมายถึง ความสามารถในการเก็บรวบรวมความรู้ และขยายความรู้ ความจำนั้นให้ไกลออกไปจากเดิมอย่างสมเหตุสมผล

ดังนั้น อาจสรุปได้ว่า ความรู้ คือ ข้อมูลและสารสนเทศที่ผสมผสานกับประสบการณ์ ความรอบรู้ในบริบท การแปลความหมาย การแสดงความคิดเห็น โดยเป็นสารสนเทศที่มีคุณค่าสูงที่พร้อมจะนำไปประยุกต์ใช้ในการตัดสินใจ หรือในการทำงาน

3.2 ความหมายของความเข้าใจ

จักรกริช ใจดี (2542: 8-9) แยกความเข้าใจออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1) *การแปลความ* คือ ความสามารถในการจับใจความให้ถูกต้องกับสิ่งที่สื่อความหมาย หรือความสามารถในการถ่ายทอดความหมายจากภาษาหนึ่งไปสู่อีกภาษาหนึ่ง หรือจากการสื่อสารรูปแบบหนึ่งไปสู่อีกรูปแบบหนึ่ง

2) *การตีความ* คือ ความสามารถในการอธิบาย หรือแปลความหมายหลาย ๆ อันมาเรียบเรียง โดยการจัดระเบียบ สรุปยอดเป็นเนื้อความใหม่ โดยยึดเป็นเนื้อความเดิมเป็นหลัก ไม่ต้องอาศัยหลักเกณฑ์อื่นใดมาใช้

3) *การขยายความ* คือ ความสามารถที่ขยายเนื้อหาข้อมูลที่รับรู้มาให้มากขึ้น หรือเป็นความสามารถในการทำนาย หรือคาดคะเนเหตุการณ์ล่วงหน้าได้อย่างดี โดยอาศัยข้อมูลอ้างอิงหรือแนวโน้มที่มากเกินไปจากข้อมูล

ดังนั้น สรุป ได้ว่า ความเข้าใจ (comprehension) คือ ความสามารถจับใจความสำคัญของเรื่องราวต่าง ๆ ได้ทั้งภาษา รหัส สัญลักษณ์ ทั้งรูปธรรมและนามธรรม แบ่งเป็น การแปลความ การตีความ การขยายความ

3.3 การแบ่งระดับความรู้ความเข้าใจ

วิจารณ์ พานิช (2548: 5-6) กล่าวว่า “ความรู้” นั้น มีหลายนัยและหลายมิติ ความรู้คือสิ่งที่นำไปใช้จะไม่หมด หรือสึกหรอ แต่จะยิ่งงอกเงยหรืองอกงามขึ้น ความรู้คือสารสนเทศที่

นำไปสู่การปฏิบัติ ความรู้เกิดขึ้น ณ จุดที่ต้องการใช้ความรู้ นั้น และความรู้เป็นสิ่งที่ขึ้นกับบริบท และกระตุ้นให้เกิดขึ้นโดยความต้องการ

James Brain Quinn (อ้างอิงใน สำนักงาน ก.พ.ร. และสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ 2548: 16) ได้แบ่งระดับความรู้ความเข้าใจเป็น 4 ระดับ ได้แก่

ระดับที่ 1: Know –what (รู้ว่าคืออะไร) เป็นความรู้เชิงรับรู้ หรือ ความรู้ที่ได้รับมาจากการเรียน เห็นหรือจดจำ มีลักษณะเป็นความรู้ในภาคทฤษฎีว่า สิ่งนั้นคืออะไร

ระดับที่ 2: Know-how (รู้ว่าเป็นอย่างไร/รู้วิธีการ) เป็นความสามารถในการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติให้เข้ากับสภาพแวดล้อม

ระดับที่ 3 : Know-why (รู้ทำไม/รู้เหตุผล) เป็นความเข้าใจที่ลึกซึ้งเชิงเหตุผลที่สลับซับซ้อนขึ้น ภาย ได้เหตุการณ์และสถานการณ์ต่างๆ ความรู้ในระดับนี้สามารถพัฒนาได้บนพื้นฐานของประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาและการอภิปรายร่วมกับผู้อื่น

ระดับที่ 4: Care –why (ใส่ใจกับเหตุผล) เป็นความรู้ในลักษณะการสร้างสรรค์ที่มาจากตัวเอง บุคคลที่มีความรู้ในระดับนี้จะมีเจตจำนง แรงจูงใจ และการปรับตัวเพื่อความสำเร็จ ดังนั้นในการจัดการความรู้ องค์การต้องคำนึงถึงระดับของความรู้เพื่อก่อให้เกิดการบรรลุผลด้วย

สรุปได้ว่า ความรู้ ความเข้าใจ เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกันโดยตรงกับข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์ โครงสร้างที่เกิดขึ้นจากการศึกษาค้นคว้า ประสบการณ์ และรวมถึงการนำความรู้ความเข้าใจนั้นไปใช้ในสถานการณ์จริงได้ตามขั้นตอนทักษะต่าง ๆ ทางสมอง 6 ชั้น ได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินผล ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของแต่ละบุคคล

4. แนวคิดการปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร

การส่งเสริมการเกษตรโดยทั่วไปแล้ว หมายถึง งานพัฒนาด้านการเกษตร ซึ่งเป็นการให้การศึกษาแก่เกษตรกรในลักษณะของการให้การศึกษาแบบนอกระบบโรงเรียน (Out of school education) โดยให้เกษตรกรได้เรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง นอกจากนี้การส่งเสริมการเกษตรยังป็นงานขององค์กรที่ทำหน้าที่ในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของเกษตรกร แม่บ้านเกษตรกร และบุคคลอื่นๆ ในชุมชน โดยการสอนให้เขาเหล่านั้นรู้จักการทำการเกษตรที่ถูกต้องวิธีมีการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยผสมผสานกับภูมิปัญญาของเกษตรกร การพัฒนาด้านเคหกิจเกษตร และการดำรงชีวิตในชุมชนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม การส่งเสริมการเกษตรควรจะเริ่มต้นจากความต้องการของเกษตรกรและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่เกษตรกรมีอยู่ ในการส่งเสริมการเกษตรสิ่ง

ที่ต้องการให้บรรลุเป้าหมาย ก็คือ การช่วยให้เกษตรกรและครอบครัวมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และเป็นกำลังสำคัญในการสร้างผลผลิตมวลรวมของประเทศชาติ ความหมายของการส่งเสริมการเกษตรนั้นค่อนข้างจะกว้างขวางและแตกต่างกันไปตามกลุ่มประชากรเป้าหมายที่องค์กรส่งเสริมการเกษตรเข้าไปเกี่ยวข้อง แต่โดยทั่วไปแล้ว หมายถึง การให้การศึกษาแก่เกษตรกร โดยขึ้นอยู่กับความจำเป็นและความต้องการของเกษตรกรเป็นสำคัญ องค์กรและหน่วยงานต่างๆ ทั้งของรัฐและเอกชน จะเข้าไปมีบทบาทในการส่งเสริมการเกษตร งานส่งเสริมการเกษตรในปัจจุบันเกี่ยวข้องกับการให้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ด้านการเกษตร เศรษฐกิจและสังคม แก่เกษตรกร และชี้แนะแนวทางในการใช้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกร

4.1 ความหมายของการส่งเสริมการเกษตร

บุญธรรม จิตตอนันต์ (2543: 72) ให้ความหมายงานส่งเสริมการเกษตรว่า หมายถึง การนำความรู้ วิธีการ และเทคนิคใหม่ ๆ หรือเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร ไปแนะนำ เผยแพร่ให้แก่ประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกร แล้วติดตามให้คำแนะนำช่วยเหลือในการปฏิบัติจนประสบความสำเร็จตามความมุ่งหวัง

ชูเกียรติ รักซ้อน (2532: 10) สรุปว่า “การส่งเสริมการเกษตร คือ กระบวนการในการให้การศึกษาออกโรงเรียน ซึ่งรวมทั้งการบริการแก่บุคคลเป้าหมายที่เป็นเกษตรกรและครอบครัว โดยให้บุคคลเป้าหมายเหล่านี้ เรียนรู้ โดยการกระทำด้วยตนเองและช่วยตนเองเพื่อให้บรรลุถึงการกินดีอยู่ดี ของคนในชุมชนโดยส่วนรวม ทั้งนี้โดยมีพื้นฐานตั้งอยู่บนการพัฒนาประชาชนในชุมชน”

โดยสรุปแล้ว การส่งเสริมการเกษตร หมายถึง การนำความรู้และวิทยาการที่ทันสมัย ซึ่งได้มาจากการค้นคิดและวิจัยของนักวิชาการไปสู่เกษตรกร โดยมีองค์กรส่งเสริมการเกษตรเป็นตัวกลางในการถ่ายทอดและแพร่กระจายความรู้ดังกล่าว การส่งเสริมการเกษตรยังเป็นการให้การศึกษาแก่เกษตรกรในรูปแบบของการให้ศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นครูผู้ให้ความรู้ นอกจากนี้ยังรวมไปถึงการนำข้อมูลข่าวสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพทางการเกษตรไปสู่เกษตรกร เช่น เรื่องปัจจัยการผลิต การผลิตพืช-สัตว์ การตลาดสินค้าเกษตร การแปรรูปผลผลิตการเกษตร และแหล่งสินเชื่อการเกษตร เป็นต้น โดยเป้าหมายสูงสุดของการส่งเสริมการเกษตรก็คือ การพัฒนาสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรให้ดีขึ้น สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี และมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ โดยเท่าเทียมกัน

4.2 แนวคิดเกี่ยวกับงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร

การส่งเสริมการเกษตรเป็นงานที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาการเกษตร มีความยากและซับซ้อน ผู้ที่เกี่ยวข้องต้องใช้ความพยายามอย่างมาก จึงจะทำให้งานสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้

ได้ ในประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย เป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้องจัดให้มีองค์กรที่ทำหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรและมีเจ้าหน้าที่ระดับท้องถิ่นเข้าไปทำงานในพื้นที่ชนบท ที่มีการทำการเกษตรกันอย่างแพร่หลาย ดังนั้นนักส่งเสริมการเกษตรในระดับท้องถิ่นจึงมีความสำคัญมาก ประสิทธิภาพของงานส่งเสริมการเกษตร ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์และความเชื่อถือของเกษตรกรต่อเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ดังนั้นนักส่งเสริมการเกษตรจึงควรเข้าใจระบบงานส่งเสริมการเกษตรเป็นอย่างดี

Axinn G.H. (1988 อ้างถึงใน ปัญญาพล บุญชู 2535: 38-42) ประมวลรูปแบบของการส่งเสริมการเกษตรที่ดำเนินการอยู่ตามภูมิภาคต่างๆ ทั่วโลก แบ่งเป็น 8 รูปแบบ ดังนี้

1) การส่งเสริมการเกษตรแบบทั่วไป การส่งเสริมแบบนี้ถือว่าเทคโนโลยีและข้อมูลที่เป็นสำหรับการปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์มีอยู่พร้อมมูลแล้ว ดังนั้น หากนำข้อมูลและเทคโนโลยีที่เป็นนี้ไปให้เกษตรกรได้เรียนรู้ จะมีผลทำให้เกษตรกรสามารถปรับปรุงการทำการเกษตรของตนได้ วัตถุประสงค์ของการทำการเกษตรแบบนี้ คือ ต้องการให้เกษตรกรสามารถเพิ่มผลผลิตการเกษตรได้มากขึ้น การวางแผนการส่งเสริมโดยทั่วไปกำหนดโดยรัฐ ลำดับความสำคัญของแผนการส่งเสริมการเกษตรอาจมีการเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสถานการณ์และเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป ในเบื้องต้นการวางแผนการส่งเสริมอาจจะทำครอบคลุมทั้งประเทศ แต่เมื่อนำไปปฏิบัติในพื้นที่ต่าง ๆ สามารถปรับปรุงแก้ไขให้เข้ากับลักษณะของพื้นที่นั้นๆ ได้ ลักษณะเด่นของการส่งเสริมการเกษตรในรูปแบบนี้ก็คือ มีพนักงานระดับสนามจำนวนมาก ทำให้เกิดความสิ้นเปลืองเพราะจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรต่างๆ เป็นจำนวนมาก โดยปกติจะได้รับการสนับสนุนด้านทรัพยากรต่างๆ จากรัฐ มีศูนย์กระจายอยู่ตามภูมิภาคต่างๆ ทำหน้าที่ควบคุมการดำเนินงานความสำเร็จของการส่งเสริมแบบนี้ วัดโดยศึกษาระดับการยอมรับ คำแนะนำส่งเสริม และการเพิ่มของผลผลิตทางการเกษตร

2) การส่งเสริมการเกษตรเฉพาะอย่าง หลักการของการส่งเสริมแบบนี้คือการที่จะเพิ่มสมรรถภาพการผลิตและผลผลิตของพืชหรือสัตว์ชนิดใดชนิดหนึ่งนั้น จำเป็นต้องรวมเอาสิ่งที่เกี่ยวข้องต่อไปนี้เข้าด้วยกัน เช่น ปัจจัยการผลิต การตลาด การวิจัย การควบคุมราคา ตลอดจนการส่งเสริม ให้อยู่ภายใต้การบริหารของหน่วยงานเพียงหน่วยเดียวเท่านั้น การวางแผนการส่งเสริมการเกษตรและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรอยู่ภายใต้การควบคุมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพืชหรือสัตว์ชนิดนั้น ๆ หน่วยงานจะเป็นผู้จัดหาทรัพยากรที่จำเป็นในการดำเนินงาน เช่นเดียวกับการส่งเสริมการเกษตรแบบทั่วไป ตัวชี้วัดความสำเร็จของการส่งเสริมแบบนี้ คือผลผลิตรวมของพืชหรือสัตว์ที่ได้รับการส่งเสริม

3) การส่งเสริมการเกษตรระบบการฝึกอบรมและเยี่ยมชม เกิดขึ้นมาจากปัญหาที่นักส่งเสริมการเกษตรหรือเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ไม่ได้รับการฝึกอบรมที่ดี ขาดการให้คำแนะนำปรึกษาและสนับสนุนจากหน่วยงานที่มีประสิทธิภาพ ทำให้เจ้าหน้าที่ไม่สามารถปฏิบัติงานได้อย่างเต็มที่ ไม่ได้ออกไปพบปะกับเกษตรกร ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ งานส่งเสริมการเกษตรขาดการประสานงานอย่างมีประสิทธิภาพกับฝ่ายวิจัยและฝ่ายฝึกอบรม ทำให้เจ้าหน้าที่ขาดข้อมูลที่จำเป็นในการส่งเสริมแนะนำเกษตรกร ดังนั้นการส่งเสริมลักษณะนี้จึงพยายามที่จะแก้ปัญหาดังกล่าว โดยการวางแผนการส่งเสริมการเกษตรดำเนินงานร่วมกัน โดยฝ่ายส่งเสริมและฝ่ายวิจัย จะมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเป็นจำนวนมาก ทำให้เสียค่าใช้จ่ายสูง การดำเนินงานมีแผนการเยี่ยมชมเกษตรกรที่แน่นอน เจ้าหน้าที่ระดับสนามจะได้รับการฝึกอบรมทุก ๆ สองสัปดาห์ เพื่อเรียนรู้สิ่งที่จำเป็นในการแก้ไขปัญหาของเกษตรกร การวัดความสำเร็จของการส่งเสริมวัดจากการเพิ่มผลผลิตของพืชหรือสัตว์ที่ได้รับการส่งเสริม รูปแบบการส่งเสริมแบบนี้ประเทศไทยได้นำมาใช้เมื่อประมาณ 20 ปีมาแล้ว และมีการปรับปรุงให้เหมาะสมกับสถานการณ์เป็นระยะ ๆ

4) การส่งเสริมการเกษตรโดยเกษตรกรมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ รูปแบบนี้ยอมรับว่าเกษตรกรมีความรู้ด้านการเกษตรเป็นอย่างดี เนื่องจากทำการเกษตรมาเป็นเวลานาน ดังนั้นระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกรสามารถปรับปรุงให้ดีขึ้นได้ ถ้าเกษตรกรได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ มากขึ้น การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยี ตลอดจนมีส่วนร่วมในการวางแผนการส่งเสริมมีความสำคัญอย่างยิ่ง สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การวางแผนการส่งเสริมต้องอยู่บนพื้นฐานของความต้องการของเกษตรกรอย่างแท้จริง การเข้าถึงเกษตรกรใช้กระบวนการเข้าถึงกลุ่มเกษตรกร ไม่นิยมใช้การเข้าถึงเกษตรกรรายบุคคล วัตถุประสงค์ของการส่งเสริมรูปแบบนี้ก็คือ การเพิ่มผลผลิตและการบริโภค ตลอดจนปรับปรุงคุณภาพชีวิตด้านต่างๆ ของประชาชนในชนบท องค์การส่งเสริมการเกษตรเป็นผู้ควบคุมการส่งเสริม เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรทำหน้าที่เป็นที่เล็งเกษตรกรในการวางแผนการดำเนินงาน ส่วนใหญ่ใช้เจ้าหน้าที่เป็นคนภายในท้องถิ่น ทำให้เสียค่าใช้จ่ายน้อยกว่ารูปแบบอื่น วิธีการส่งเสริมที่นิยมใช้ คือ การสาธิต การศึกษาดูงานแบบกลุ่ม การใช้เทคโนโลยีร่วมกันระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม เป็นต้น ความสำเร็จของการส่งเสริมแบบนี้ วัดจากจำนวนเกษตรกรที่เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ตลอดจนความยั่งยืนขององค์กรเกษตรกรที่จัดตั้งขึ้น

5) การส่งเสริมการเกษตรแบบโครงการ เนื่องจากการส่งเสริมการเกษตรรูปแบบเดิม ๆ ให้ผลไม่เป็นที่น่าพอใจ ในแง่ของการเพิ่มผลผลิตและการยกระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกร จึงมีแนวคิดว่าการจัดทำโครงการเฉพาะขึ้นมา เพื่อแก้ปัญหาในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง โดยการหาทรัพยากรที่จำเป็นจากแหล่งภายนอกจะช่วยแก้ปัญหาได้ ส่วนใหญ่รัฐจะเป็นผู้ควบคุมการ

วางแผนการดำเนินงาน โดยได้รับความช่วยเหลือด้านการเงินจากต่างประเทศ ดังนั้นลักษณะของการส่งเสริมการเกษตรแบบโครงการนี้ เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานจะได้รับอัตราเบี้ยเลี้ยงที่สูงกว่าปกติที่เคยได้รับ มียานพาหนะ เครื่องมือ ตลอดจนอาคารสถานที่ค่อนข้างสมบูรณ์ การวัดความสำเร็จของโครงการ คือ ศึกษาความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาสั้นๆ ในพื้นที่ภายใต้โครงการ

6) การส่งเสริมการเกษตรแบบเกษตรกรรมมีส่วนร่วมในค่าใช้จ่าย หลักการของการส่งเสริมแบบนี้คือ ให้เกษตรกรในพื้นที่มีส่วนร่วมในการเสียค่าใช้จ่ายสำหรับการดำเนินงานบำรุงงานส่งเสริมทำให้ตรงกับความต้องการของเกษตรกรในพื้นที่นั้นๆ จุดประสงค์ของการส่งเสริมแบบนี้ ต้องการให้เกษตรกรมีการเรียนรู้ และนำความรู้ที่ได้รับไปปรับปรุงตนเอง ปรับปรุงการทำการเกษตรให้มีผลผลิตเพิ่มมากขึ้น การวางแผนการส่งเสริมเกิดขึ้นจากความร่วมมือประสานงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ ในท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมในการออกค่าใช้จ่าย เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรส่วนใหญ่เป็นบุคคลในท้องถิ่น จึงไม่ค่อยจะมีการโยกย้ายไปทำงานที่อื่น ความสำเร็จของงานส่งเสริมวัดโดยการศึกษาระดับความร่วมมือในการออกค่าใช้จ่ายของเกษตรกรมีมากน้อยเพียงใด

7) การส่งเสริมการเกษตรโดยสถาบันการศึกษา การส่งเสริมลักษณะนี้ดำเนินการโดยสถาบันการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยและวิทยาลัยต่าง ๆ ที่มีการสอนด้านการเกษตร จุดประสงค์คือต้องการถ่ายทอดความรู้ด้านการเกษตรแผนใหม่ ให้เกษตรกรนำไปปฏิบัติ วิธีการส่งเสริมใช้วิธีการให้การศึกษาแบบนอกระบบโรงเรียน นับว่าเป็นการใช้ทรัพยากรด้านการศึกษาในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพ ความสำเร็จของการส่งเสริม คือ จำนวนเกษตรกรที่เข้าร่วมในโครงการต่าง ๆ

8) การส่งเสริมการเกษตรโดยการวิจัยระบบการทำฟาร์ม เนื่องจากนักวิชาการตระหนักว่า เทคโนโลยีที่มีอยู่บางอย่างไม่เหมาะสมกับเกษตรกรรายย่อย ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับระบบฟาร์มของเกษตรกรรายย่อย การดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรมีควบคู่ไปกับกระบวนการและขั้นตอนต่าง ๆ ของการวิจัยระบบการทำฟาร์มที่แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ขึ้นอยู่กับสภาพทางการเกษตรของพื้นที่ เจ้าหน้าที่ระดับสนามจะมีความชำนาญเฉพาะอย่างสูง มีการดำเนินงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดระหว่างงานวิจัยทางการเกษตรกับงานส่งเสริมการเกษตร การวัดความสำเร็จทำได้โดยศึกษาการยอมรับการปฏิบัติของเกษตรกร โดยพิจารณาว่าเกษตรกรนำเทคโนโลยีที่พัฒนาขึ้นมาโดยกระบวนการวิจัยระบบการทำฟาร์มไปปฏิบัติมากน้อยเพียงใด

วิจิตร อาวะกุล (2535: 93-95) กล่าวถึง ขอบเขตของงานส่งเสริมการเกษตร อาจแบ่งพิจารณาได้ดังนี้

1) กลุ่มประชาชนที่จะให้บริการ ได้แก่ เกษตรกรและประชาชนทั่วไป ผู้ที่ไม่ได้เข้าศึกษาในระบบโรงเรียน เน้นการให้บริการแก่เกษตรกรและชาวชนบท รวมทั้งผู้ประกอบการอาชีพเกี่ยวกับการเกษตรอื่น ๆ เช่น พ่อค้าอาหารสัตว์ ปุ๋ย หรือผู้ค้าขายผลิตผลการเกษตร

2) วิชาที่สอน วิชาที่บรรจุเป็นหลักสูตรของโครงการต้องเป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร คหเศรษฐศาสตร์ และวิชาที่เกี่ยวข้องกัน วิชาดังกล่าวมีขอบเขตที่กว้างยากแก่การพิจารณา อาจจะอาศัยการพิจารณาจากงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร โดยยึดหน่วยงานเป็นหลัก งานที่สังกัดหน่วยงานนั้น ๆ ถือเป็นงานที่เกี่ยวข้องมาเป็นวิชาที่สอนได้

3) วิธีที่ใช้ในการส่งเสริม มีวิธีการถ่ายทอดความรู้แก่เกษตรกรมากมายหลายวิธี ซึ่งต้องเลือกใช้ตามความเหมาะสมของกลุ่มเกษตรกรเป้าหมาย วิชาที่จะสอน สถานที่ที่จะสอน เป็นต้น

นอกจากนี้ขอบข่ายของงานส่งเสริมการเกษตรที่ผู้เกี่ยวข้องจะต้องรับผิดชอบ มีดังนี้

1) เรื่องประสิทธิภาพการผลิตทางเกษตร เช่น การทำให้เกิดผลกำไรจากการประกอบกิจกรรมเกษตร การใช้ทรัพยากรและปัจจัยการผลิตเพื่อให้ได้ผลตอบแทนสูง การรวมกลุ่มกันเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต เป็นต้น

2) เรื่องประสิทธิภาพการตลาด เช่น การขาย การหาตลาดผลผลิต การดำเนินการเตรียมแหล่งระบายสินค้าหรือตลาด การตั้งราคาผลผลิต การลดต้นทุนการผลิต การรวมกลุ่มเพื่อการตลาด เป็นต้น

3) เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากร เช่น การพัฒนาและการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างฉลาดและประหยัด การแสวงหาแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ เช่น แหล่งน้ำ ดิน เป็นต้น การดำเนินการสงวนทรัพยากรธรรมชาติไว้ให้ใช้ได้ยาวนาน และการรวมกลุ่มเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากร เป็นต้น

4) เรื่องการบริหารและการจัดการ เช่น การปรับปรุงแก้ไขการบริหารงานให้มีประสิทธิภาพทั้งครัวเรือนเกษตรกรและไร่นา ให้การศึกษา การวิเคราะห์ การร่วมกันแก้ปัญหา การเกษตร การเลือกและตัดสินใจลงทุนทำการเกษตร เป็นต้น

5) เรื่องครอบครัวและความเป็นอยู่ เช่น การจัดการบ้านเรือน โภชนาการ การเลือกเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม การวางแผนครอบครัวและการเลี้ยงดูบุตร การใช้แรงงานในครอบครัวให้มีประสิทธิภาพ และการใช้ประโยชน์จากวัสดุในท้องถิ่น การแก้ไข และตัดสินใจหาร่วมกัน เป็นต้น

6) เรื่องการพัฒนาเยาวชน เช่น การส่งเสริมเยาวชนด้านกิจกรรมเกษตร การส่งเสริมการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ การจัดกลุ่มและกิจกรรมเยาวชนอื่น ๆ เป็นต้น

7) เรื่องการพัฒนาความเป็นผู้นำ เช่น การเสริมสร้างลักษณะความเป็นผู้นำในระบอบประชาธิปไตย การประชุม การพูด การแสดงออกในสังคม สร้างเสริมบุคลิกภาพ การทำงานกลุ่ม เป็นต้น

8) เรื่องการพัฒนาชุมชน เช่น การพัฒนาชนบท การปรับปรุงชุมชน การพัฒนาด้านสาธารณูปโภค และปัจจัยโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ เป็นต้น

9) เรื่องการสังคมสงเคราะห์ เช่น การช่วยเหลือสงเคราะห์อื่น ๆ นอกเหนือจากการเกษตร การช่วยเหลือแก้ปัญหาของหน่วยงาน และการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในกรณีเกิดภัยธรรมชาติ เป็นต้น

เอกชัย โอเจริญ และ ชูวันท์ พานิชโยทัย (2540: 5-6) เสนอแนวคิดว่าการส่งเสริมการเกษตรควรมีภารกิจในการดำเนินงาน ดังนี้

1) เสนอแนวคิดในการประกอบอาชีพแก่ประชากรเป้าหมาย ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ชีววิทยา เทคโนโลยีการผลิต เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง

2) ถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตร โดยเป็นตัวกลางในการนำวิทยาการจากสถาบันวิจัยหรือแหล่งความรู้ต่าง ๆ มาปรับปรุงพัฒนาเผยแพร่แก่ประชากรเป้าหมาย ในขณะเดียวกันก็รับปัญหาต่าง ๆ ในพื้นที่มาพิจารณาแก้ไขหรือถ่ายทอดกลับไปสู่สถาบันวิจัย

3) ส่งเสริมให้มีการผลิตทางการเกษตร ให้เพียงพอแก่การบริโภคภายในประเทศ เพียงพอแก่การใช้ในอุตสาหกรรมและเพื่อส่งออก โดยเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตและลดต้นทุนการผลิต

4) ให้การบริการและสนับสนุนปัจจัยการผลิตบางประเภท และบางโอกาสแก่เกษตรกร เช่น กรณีประสบภัยธรรมชาติ ศัตรูพืชระบาดรุนแรง และกรณีอื่น ๆ ที่เกษตรกรไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ เพื่อให้การผลิตของเกษตรกรและของประเทศเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

5) ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรมีการรวมตัวเป็นสถาบันเกษตรกร หรือกลุ่มกิจกรรมเฉพาะเรื่อง เพื่อให้มีส่วนร่วมในการพิจารณาการใช้เทคโนโลยีการผลิต ชนิด ปริมาณ และคุณภาพของผลผลิตรวม ทั้งนี้เพื่อเป็นฐานในการจำหน่ายและกระจายรายได้อย่างยุติธรรม โดยการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรตามประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 140 และ 141 การจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรและกลุ่มยุวเกษตรกร

6) ประสานงานกับหน่วยงานในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในการเผยแพร่ความรู้ทางการผลิตพืช ปศุสัตว์ ประมง ป่าไม้ ในระดับพื้นที่ปฏิบัติการ รวมทั้งประสานกับ

หน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนในการพัฒนาการเกษตรในทุก ๆ ด้านเพื่อประโยชน์ของเกษตรกรและประเทศ

จากแนวคิดข้างต้น สรุปได้ว่า การส่งเสริมการเกษตรโดยทั่วไปแล้ว คือ งานพัฒนาด้านการเกษตร ซึ่งเป็นการให้การศึกษาแก่เกษตรกรในลักษณะของการให้การศึกษาแบบนอกระบบโรงเรียน (out of school education) โดยให้เกษตรกรได้เรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง นอกจากนี้ การส่งเสริมการเกษตรยังเป็นงานขององค์กรที่ทำหน้าที่ในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของเกษตรกร แม่บ้านเกษตรกร และบุคคลอื่น ๆ ในชนบท โดยการสอนให้เขาเหล่านั้นรู้จักการทำการเกษตรที่ถูกต้อง มีการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยผสมผสานกับภูมิปัญญาของเกษตรกร การพัฒนาด้านเศรษฐกิจเกษตร และการดำรงชีวิตในชุมชนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม การส่งเสริมการเกษตรควรจะเริ่มต้นจากความต้องการของเกษตรกรและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่เกษตรกรมีอยู่ ในการส่งเสริมการเกษตรสิ่งที่ต้องการให้บรรลุเป้าหมาย คือ การช่วยให้เกษตรกรและครอบครัวมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และเป็นกำลังสำคัญในการสร้างผลผลิตมวลรวมของประเทศชาติ ความหมายของการส่งเสริมการเกษตรนั้นค่อนข้างจะกว้างขวางและแตกต่างกันไปตามกลุ่มประชากรเป้าหมายที่องค์กรส่งเสริมการเกษตรเข้าไปเกี่ยวข้อง แต่โดยทั่ว ๆ ไปแล้วหมายถึง การให้การศึกษาแก่เกษตรกร โดยขึ้นอยู่กับความจำเป็นและความต้องการของเกษตรกรเป็นสำคัญ องค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชน จะเข้าไปมีบทบาทในการส่งเสริมการเกษตร งานส่งเสริมการเกษตรในปัจจุบันเกี่ยวข้องกับการให้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ด้านการเกษตร เศรษฐกิจและสังคม แก่เกษตรกร และชี้แนะแนวทางในการใช้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ

ให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกร

4.3 การปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรในระดับตำบล

กรมส่งเสริมการเกษตร (2551 ก: 12-30) กำหนดแนวทางการปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตร เพื่อเสริมสนับสนุนให้ศูนย์บริการและส่งเสริมพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนแก่องค์กรเกษตรกรในระดับตำบล ดังนี้

1) การจัดทำข้อมูลการเกษตร ประกอบด้วย (1) ข้อมูลกลุ่ม เป็นการจัดทำข้อมูลกลุ่มหรือทบทวนข้อมูลเดิมให้เป็นปัจจุบัน การดำเนินการคือ วางแผน จัดเก็บ วิเคราะห์ข้อมูล จัดทำทะเบียนสมาชิกและนำเสนอต่อคณะกรรมการศูนย์บริการ (2) ข้อมูลระดับตำบล เป็นข้อมูลระดับตำบล ข้อมูลข่าวสาร องค์ความรู้ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องทุกด้าน นำมาใช้เป็นฐานข้อมูล วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค อันนำไปสู่เป้าหมายการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร การดำเนินการคือ จัดทำและปรับปรุงข้อมูลพื้นฐานการเกษตร รวบรวมองค์ความรู้ จัดทำทะเบียนเกษตรกร จัดทำ

ข้อมูลกลุ่ม (3) ข้อมูลเจ้าหน้าที่ระดับตำบล เป็นข้อมูลที่มาจากกลุ่มและระดับตำบล รวบรวมวิเคราะห์เพื่อการใช้งาน 4 ด้าน คือ เศรษฐกิจ สังคม ชีวภาพ และกายภาพ

2) การจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร จัดทำแผนกลุ่มที่มีการวิเคราะห์และกำหนดเป้าหมายการปฏิบัติงานจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบล ที่มีการจัดเวทีความร่วมมือของหน่วยงาน/องค์กร และภาคีอื่น ๆ ร่วมปฏิบัติงาน จัดทำแผนพัฒนาของเจ้าหน้าที่ หน่วยงาน

3) การจัดการเรียนรู้/การถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร มาจากการจัดเวทีการจัดการเรียนรู้/การถ่ายทอดเทคโนโลยี ที่เกิดจากความต้องการของเกษตรกร มาสอดคล้องกับแผนพัฒนาของกลุ่มต่าง ๆ มีการจัดทำเป้าหมาย วัตถุประสงค์ เนื้อหาหลักสูตร แผนการเรียนการสอน รูปแบบ/วิธีการ/เครื่องมือ การจัดกระบวนการเรียนรู้

4) การให้บริการทางการเกษตร การดำเนินการ (1) การให้บริการ ณ ที่ทำการศูนย์บริการ ได้แก่ การรับเรื่องขอรับบริการทางการเกษตร การประชาสัมพันธ์ การให้บริการจัดอบรมถ่ายทอดความรู้ (2) การให้บริการคลินิกเกษตร

5) การส่งเสริมกลุ่ม/เครือข่าย การดำเนินการ (1) การบริหารจัดการองค์กรของกลุ่ม/เครือข่าย วิเคราะห์ศักยภาพการบริหาร กำหนดเป้าหมายและจัดทำบริหารกลุ่ม กำหนดโครงสร้าง บทบาทหน้าที่ จัดระบบการประสานงาน การติดตามผลการดำเนินงาน (2) การจัดทำและเผยแพร่ข้อมูลของกลุ่ม/เครือข่าย (3) การวิเคราะห์ศักยภาพและจัดทำแผนกลุ่ม/เครือข่าย ศึกษา กำหนดเป้าหมาย และนำเสนอต่อเวทีประชาคมและศูนย์บริการ (4) การปฏิบัติงานตามแผนที่กำหนดจัดเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (5) การสรุปผลและประเมินผลการดำเนินงานรายการกิจกรรมของสมาชิกรายบุคคลและภาพรวมของกลุ่ม

วิทยา อธิปอนันต์ (2555: 2-3) กล่าวถึง นโยบายส่งเสริมการเกษตรใช้ระบบส่งเสริมการเกษตรเป็นหลักในการปฏิบัติงาน โดยใช้เวทีตามระบบส่งเสริมการเกษตรและ สบกด.ในการบูรณาการการทำงานในพื้นที่ โดยมีเป้าหมาย คือ มีการจัดเวทีตามระบบส่งเสริมการเกษตร และการบูรณาการการทำงาน และ สบกด. มีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง บูรณาการแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบลกับแผนพัฒนาตำบลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)

การปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร ยังคงดำเนินการตาม 2 ระบบย่อย คือ ระบบการปฏิบัติงานในพื้นที่ และระบบสนับสนุนการปฏิบัติงาน ซึ่งมีแนวทาง ดังนี้

1) การปฏิบัติงานในพื้นที่ เน้นการใช้ สบกด. เป็นกลไกในการขับเคลื่อนงาน และการบูรณาการการทำงานในพื้นที่ ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง การบูรณาการแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบลกับแผนพัฒนาตำบลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) โดยเสริมหนุนให้ สบกด. สามารถบริหารจัดการในเรื่อง (1) การจัดทำข้อมูลการเกษตร ให้ สบกด.

มีส่วนร่วมในการรวบรวมจัดเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับเวทีเครือข่าย (2) การจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล ให้มีการประชุมคณะกรรมการบริหาร ศบคด. ร่วมกับท้องถิ่นและหน่วยงานภาคีในการวางแผนจัดทำแผนพัฒนาระดับหมู่บ้าน วิเคราะห์และจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบลเพื่อบูรณาการกับแผนพัฒนาท้องถิ่นของ อปท. (3) การจัดการเรียนรู้และถ่ายทอดเทคโนโลยีกำหนดหลักสูตรให้ตรงกับประเด็นปัญหา จัดกลุ่มเกษตรกรตามปัญหาความต้องการของเกษตรกร และสนับสนุนปัจจัยการผลิตเพื่อต่อ ยอดการผลิตของเกษตรกร (4) การให้บริการด้านการเกษตร ได้แก่ ด้านข้อมูลการเกษตร เครื่องมืออุปกรณ์การเกษตร เอกสารคำแนะนำโดยให้บริการผ่านทางช่องทางต่าง ๆ ซึ่งเข้าถึงเกษตรกรได้อย่างรวดเร็ว

2) การสนับสนุนการปฏิบัติงาน เน้นการใช้เวทีตามระบบส่งเสริมการเกษตร และการนิเทศงานของสำนักงานเกษตรจังหวัด ในการขับเคลื่อนการดำเนินงาน เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงทางวิชาการอย่างเป็นระบบ จากส่วนกลาง/เขต หรือหน่วยงานวิชาการในพื้นที่ ถ่ายทอดสู่เจ้าหน้าที่ในระดับจังหวัดและอำเภอ เพื่อให้เจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ความสามารถนำไปถ่ายทอดสู่เกษตรกรได้อย่างมั่นใจ ประกอบไปด้วย เวทีการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เวทีการประชุมเพื่อการบริหาร และการนิเทศงานของสำนักงานเกษตรจังหวัด

สรุปได้ว่า กิจกรรมทางส่งเสริมการเกษตรเพื่อพัฒนาเกษตรกรและการเกษตรมีอย่างมากมาย ต้องมีการวางรูปแบบและโครงสร้างของแผนงานและโครงการส่งเสริมการเกษตร เพื่อให้บริการแก่เกษตรกร ในทางปฏิบัติรัฐบาลจะดำเนินการจัดสรรทรัพยากรต่างๆ เช่น งบประมาณ สำนักงาน บุคลากร และปัจจัยการผลิตต่างๆ เพื่อใช้ในการส่งเสริมการเกษตร โดยต้องยึดหลักการของการส่งเสริมการเกษตรที่รวบรวมจากผู้ที่มิประสบความสำเร็จในการทำงานด้านส่งเสริมการเกษตร ซึ่งหลักการต่างๆ เหล่านี้ นำมาใช้เป็นแนวทางสำหรับองค์กรส่งเสริม ในการวางแผนแก้ไขปัญหาให้แก่เกษตรกรอย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น งานส่งเสริมการเกษตรก็คือ การเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่ของประชาชน โดยการใช้วิธีการส่งเสริมในรูปแบบต่าง ๆ สามารถจะปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนได้ โดยที่นักส่งเสริมต้องไม่ขัดแย้งหรือหยิบยื่นความคิดเห็นของตนเองหรือขององค์กรส่งเสริมการเกษตร ให้แก่ประชาชน การส่งเสริมสามารถอธิบายได้อีกอย่างหนึ่ง คือ เป็นระบบของการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับประชาชนที่อยู่ในชนบท นักส่งเสริมเปรียบเสมือนครู ที่สอนประชาชนในชนบท ให้มีการปรับปรุงการผลิตทางการเกษตร การใช้เครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ เสริมสร้างความชำนาญ รวมทั้งการพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงานให้สูงขึ้น

5. การดำเนินงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

ภายใต้แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐที่จะต้องส่งเสริมการรวมตัวของเกษตรกรเพื่อวางแผนพัฒนาการเกษตร ภายใต้หลักการที่ประชาชนมีส่วนร่วมคิด วิเคราะห์ และตัดสินใจในการกำหนดแผนการพัฒนาพื้นที่ด้วยตนเอง เพื่อให้ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้จัดตั้งศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางให้เกษตรกรได้เข้ามามีส่วนร่วมคิด วิเคราะห์วางแผนและบริหารจัดการแผนด้วยตนเอง โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ทำหน้าที่ในการสนับสนุนด้านการบริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีทั้งด้านพืช ปศุสัตว์ ประมง รวมทั้งการให้ข้อมูลข่าวสารการเกษตร ที่สำคัญแก่เกษตรกรในลักษณะ บูรณาการ ณ จุดเดียว คือ ที่ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ในการจัดตั้งศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล จะไม่เน้นในด้านของอาคารสิ่งก่อสร้างแต่จะเน้นด้านความสำคัญของชุมชนเป็นหลัก

5.1 ความเป็นมาของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

กรมส่งเสริมการเกษตร (2552: 1-3) กล่าวถึงความเป็นมาว่า เริ่มจากการปรับเปลี่ยนกระบวนการในการพัฒนาการเกษตรที่ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) เกษตรกร สหกรณ์ กลุ่มเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร มีโอกาสและมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนด้วยตนเอง และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนในลักษณะบูรณาการ โดยเพิ่มศักยภาพของชุมชนในการวางแผนและพัฒนาตนเองในด้านการพัฒนาการเกษตร การเพิ่มมูลค่าสินค้าการเกษตร ปรับปรุงคุณภาพสินค้า วางแผนในการบริหารจัดการ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และพัฒนาระบบข้อมูลพื้นฐานของชุมชน และการเสนอแนะให้มีการใช้ประโยชน์จากงบประมาณของ อปท. ในการพัฒนาการเกษตร ตลอดจนส่งเสริมให้มีการออมและระดมทุนของชุมชน เพื่อการลงทุนทางธุรกิจการเกษตร ดังนั้น จึงต้องมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงานของส่วนราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในระดับท้องถิ่น และการบริการด้านการพัฒนาการเกษตรที่มีการผสมผสานสามารถให้บริการแก่เกษตรกรที่จุดเดียว (one stop service) และเป็นลักษณะบูรณาการ จากส่วนราชการในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ทุกหน่วยงานทั้งด้านพืช ปศุสัตว์ ประมง โดยปัญหาและความต้องการของเกษตรกรเป็นหลักดำเนินการผ่านศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล (ศบกด.) เพื่อให้การดำเนินงานของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นไปตามกระบวนการในการพัฒนาการเกษตรและแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐที่บัญญัติภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ซึ่งเน้นการกระจายอำนาจและการมี

ส่วนร่วมของประชาชนจึงมีการจัดตั้ง สบกด.ขึ้นใน ปี พ.ศ. 2543 และดำเนินการต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน ประกอบกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 78(3) รัฐจะต้องกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นพึ่งตนเองและตัดสินใจ มาตรา 84(8) รัฐจะต้องคุ้มครองและรักษาผลประโยชน์ของเกษตรกรในการผลิตและการตลาด รวมทั้งส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกรเพื่อรักษาผลประโยชน์ของเกษตรกรเอง ซึ่งสอดคล้องกับแผนการกระจายอำนาจให้แก่ อปท. ตาม พรบ. กำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่ อปท. พ.ศ. 2542 และประกอบกับคณะกรรมการกระจายอำนาจให้แก่ อปท. พ.ศ. 2543 กำหนดแผนในปี พ.ศ. 2546 ให้กรมส่งเสริมการเกษตรถ่ายโอนภารกิจ สบกด. ให้กับ อปท. ในลักษณะดำเนินงานร่วมกัน โดยรัฐจะเป็นผู้สนับสนุนวิชาการ และท้องถิ่นเป็นผู้ปฏิบัติและสนับสนุนงบประมาณ จนถึงปัจจุบันเกิดความร่วมมือขึ้นแล้วในหลายเรื่องและหลายระดับด้วยกัน เช่น การจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรร่วมกัน ระหว่าง สบกด. กับ อปท. หรือการลงนามบันทึกข้อตกลงด้วยความร่วมมือ (MOU) ระหว่างกรมส่งเสริมการเกษตรกับกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานและพัฒนาด้านการเกษตรของท้องถิ่น เป็นต้น ประกอบกับพระราชบัญญัติระเบียบการบริหารราชการแผ่นดิน ฉบับที่ 7 พ.ศ. 2550 มีการปรับเปลี่ยนบทบาท และการตั้งงบประมาณของราชการบริหารส่วนกลาง ราชการบริหารส่วนภูมิภาค และ อปท. ให้สามารถดำเนินการกิจการสาธารณะที่ตอบสนองต่อความต้องการของเกษตรกรในแต่ละระดับ เพื่อให้เกษตรกรในท้องถิ่นมีรายได้ที่ดีและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น รวมทั้งให้ความสำคัญในกระบวนการที่ให้เกษตรกรสามารถตัดสินใจในการผลิตการเกษตรด้วยตนเอง และสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมของ อปท. ภายใต้ภารกิจการถ่ายโอน ประสานความร่วมมือระหว่างองค์กรเกษตรกร สถาบันเกษตรกรในการพัฒนาการเกษตรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพเกิดประโยชน์แก่เกษตรกร จึงมีการจัดตั้ง สบกด. ขึ้นตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2543 ซึ่งเห็นชอบในหลักการโครงการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรชุมชนตามที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เสนอ โดยคำนึงถึงอาชีพหลักของเกษตรกรแต่ละพื้นที่เป็นสำคัญ เพื่อเป็นศูนย์กลางในการให้บริการแก่เกษตรกร การวางแผนพัฒนาการเกษตรในระดับตำบล โดยมีคณะกรรมการบริหาร สบกด. เป็นผู้ดำเนินการภายใต้การสนับสนุนจากภาครัฐและ อปท. จากระยะเวลาที่ผ่านมาจนถึงปี 2556 มีการจัดตั้ง สบกด. แล้วจำนวน 7,106 ศูนย์

ดังนั้น เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบันที่มีการปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตรและบันทึกข้อตกลงความร่วมมือระหว่าง กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นกับกรมส่งเสริมการเกษตรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จึงปรับปรุงคู่มือการดำเนินงาน สบกด. ให้แก่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน และผู้เกี่ยวข้องสามารถดำเนินงานได้

5.2 วัตถุประสงค์ของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

กรมส่งเสริมการเกษตร (2552: 2) กำหนดวัตถุประสงค์ของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรไว้ ดังนี้

- 1) เพื่อปรับเปลี่ยนกระบวนการในการพัฒนาการเกษตร ที่ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันเกษตรกรและชุมชน มีโอกาสและมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนด้วยตนเอง และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนในลักษณะบูรณาการ โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จะทำหน้าที่ในการให้การสนับสนุนด้านการบริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีทางวิชาการด้านการเกษตร ทั้งด้านพืช ด้านปศุสัตว์ ประมง และข่าวสารข้อมูลการเกษตรที่สำคัญ
- 2) เพื่อปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงานของส่วนราชการในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในระดับท้องถิ่น ให้มีการบริการทางด้านการพัฒนาการเกษตรที่ผสมผสานและสามารถให้บริการแก่เกษตรกรที่จุดเดียว
- 3) เพื่อเพิ่มศักยภาพของชุมชนในการวางแผนและพัฒนาตนเอง ในด้านการพัฒนาการเกษตร เสนอแนะให้มีการใช้ประโยชน์จากงบประมาณจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาการเกษตร รวมทั้งส่งเสริมการออมและระดมทุนของชุมชน เพื่อการลงทุนทางธุรกิจ

5.3 องค์ประกอบของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

กรมส่งเสริมการเกษตร (2552: 4-13) ระบุว่า ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล (สบกต.) ประกอบด้วย ที่ทำการศูนย์ ข้อมูล คณะกรรมการบริหาร แผนพัฒนาการเกษตรของตำบล จุดถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือจุดสาธิตการเกษตร และสมาชิก มีรายละเอียด ดังนี้

5.3.1 ที่ทำการศูนย์ จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นศูนย์ข้อมูลการเกษตรและศูนย์กลางในการให้บริการด้านการเกษตรของชุมชน มิใช่จัดตั้งหน่วยงานขึ้นใหม่ จึงใช้อาคารสถานที่ที่มีอยู่แล้วในชุมชน ปกติจะขอใช้สถานที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เป็นหลัก ซึ่งจะเป็นที่ประชุมชี้แจงบทบาทภารกิจ การแก้ไขปัญหาการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การให้คำปรึกษา คำแนะนำการเกษตร ตลอดจนข่าวสารการเกษตรในชุมชน

5.3.2 ข้อมูล เป็นข้อมูลด้านการเกษตรของทั้งตำบลมีองค์ประกอบเป็นหมู่บ้าน มีทั้งข้อมูลด้านกายภาพ (ดิน น้ำ) ด้านชีวภาพ (สภาพการผลิต เทคโนโลยี ฯลฯ) ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม เพื่ออธิบายศักยภาพของพื้นที่และชุมชนในตำบล ซึ่งอาจจัดทำในรูปแบบที่ แฟ้มข้อมูล (ตามมาตรฐานข้อมูลประจำ สบกต.)

5.3.3 คณะกรรมการบริหาร สบกด. เป็นผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และภาคประชาชนที่ได้รับการคัดเลือกจากคณะกรรมการสรรหา เพื่อทำหน้าที่บริหารจัดการ สบกด.

1) **การคัดเลือกคณะกรรมการบริหาร สบกด.** มาจากการคัดเลือกจากคณะกรรมการสรรหาซึ่งแต่งตั้งโดยนายอำเภอ ประกอบด้วย

- (1) เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร จำนวน 1 คน
- (2) ผู้แทน อปท. จำนวน 1 คน
- (3) กำนัน จำนวน 1 คน
- (4) ผู้แทนสถาบันเกษตรกร จำนวน 2 คน

2) **องค์ประกอบของคณะกรรมการบริหาร สบกด.** มีจำนวนรวมทั้งสิ้น 16 คน เป็นอย่างน้อย นายอำเภอเป็นผู้แต่งตั้ง ประกอบด้วย

- (1) ผู้แทน อปท. จำนวน 1 คน
- (2) ผู้แทนสถาบันเกษตรกรและหรือกลุ่มอาชีพการเกษตรในตำบล โดยพิจารณาจากสถาบันหรือกลุ่มอาชีพที่มีการดำเนินกิจกรรมมากไปหาน้อย รวมแล้วไม่เกิน 2 คน
- (3) อาสาสมัครเกษตรที่มีอยู่ในตำบลจำนวน 1-4 คน และหากไม่มีให้คัดเลือกผู้แทนตามข้อ (1) (2) (4) ในข้อ 1) แทน
- (4) ผู้แทนหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน โดยพิจารณาจากหมู่บ้านที่มีกิจกรรมการเกษตรมากไปหาน้อย
- (5) ประธานกรรมการ จะต้องได้รับการคัดเลือกจากที่ประชุมคณะกรรมการบริหาร สบกด. โดยมีองค์ประชุมไม่น้อยกว่า 2 ใน 3
- (6) เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบตำบลเป็นกรรมการและเลขานุการ โดยตำแหน่ง
- (7) ผู้ช่วยเลขานุการเป็นพนักงานส่วนท้องถิ่น (อบต. เทศบาลตำบล/เทศบาล)
- (8) หากหมู่บ้านใดมีผู้แทนในข้อ (1) (2) และ (3) อยู่แล้ว ไม่ต้องคัดเลือกผู้แทนของหมู่บ้านนั้น

3) **บทบาทของคณะกรรมการบริหาร สบกด.** ประกอบด้วย คณะกรรมการบริหาร เลขานุการ และผู้ช่วยเลขานุการ ดังนี้

(1) บทบาทคณะกรรมการบริหาร สบกด.

ก. จัดทำข้อตกลงร่วมกัน เกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการ สบกด.

ข. จัดให้มีการประชุมทุกเดือน เพื่อร่วมกันแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจในการบริหารจัดการ สบกด. ได้แก่ การพิจารณากิจกรรม/โครงการ การวางแผนการปฏิบัติงานและติดตามงาน

ค. กระตุ้นให้ผู้นำชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ร่วมกันวางแผนพัฒนาด้านการเกษตรตามแผนพัฒนาตำบล ทั้งการแก้ไขปัญหาการผลิต การส่งเสริมอาชีพ และการตลาด โดยมีการพัฒนาแผนทุกปี

ง. วางแผนการปฏิบัติงาน สบกด. ร่วมกับบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่

จ. ประสานงานจัดทำงบประมาณและบริหารจัดการเงินทุนของ สบกด. ในกรณีที่มีเงินทุน

ฉ. สนับสนุนการดำเนินงานของ สบกด. อำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในพื้นที่ เช่น จัดคนไว้บริการด้านการเกษตรในแต่ละวัน ดูแลสถานที่ ฯลฯ

ช. จัดทำข้อมูลการเกษตร โดยจัดเก็บ สำรวจ ตรวจสอบ เผยแพร่ และใช้ประโยชน์ของข้อมูลในการพัฒนาการเกษตรในตำบล

ซ. การจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล ปัญหาความต้องการของชุมชน ในเวทีประชาคมระดับหมู่บ้านที่ อปท. จัดขึ้น เพื่อปรับปรุงแผนพัฒนาการเกษตรของหมู่บ้าน จากนั้นเสนอแผนพัฒนาการเกษตรระดับหมู่บ้านเข้าสู่เวทีประชาคมในระดับตำบล เพื่อปรับปรุงเป็นแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล และบูรณาการร่วมกับแผนพัฒนาท้องถิ่น การเสนอแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบลที่ผ่านการบูรณาการแล้วให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานอื่น เพื่อพิจารณาหาแหล่งสนับสนุนงบประมาณในพื้นที่ และการเสนอแผนงาน/โครงการที่เกี่วข้องของ อปท. เข้าสู่แผนพัฒนาอำเภอ/จังหวัด

ณ. การจัดการเรียนรู้/การถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร

ประกอบด้วย การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนา การประสาน/สนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การจัดกระบวนการเรียนรู้ในเวทีของคณะกรรมการบริหาร สบกด. การทำหน้าที่เป็นวิทยากร การจัดทำทำเนียบผู้รู้/วิทยากรเกษตรกร และคลังความรู้ของชุมชน

ญ. การให้บริการทางการแพทย์ ประกอบด้วย การร่วมกำหนด กิจกรรมการให้บริการ การประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ การรับเรื่องและร่วมในการให้บริการทาง การเกษตร การร่วมประเมินผลการให้บริการ การรวบรวมปัญหาความต้องการของเกษตรกรในพื้นที่ การร่วมดำเนินการจัดคลินิกเกษตรเคลื่อนที่เพื่อให้บริการแก่เกษตรกร การสรุปปัญหาและ จัดลำดับความเร่งด่วนของปัญหาหลักด้านการเกษตร 5 ลำดับ และการจัดทำโครงการเสนอ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การสนับสนุนในกรณีปัญหาดังกล่าวไม่สามารถแก้ไขได้ในระดับ พื้นที่

ฎ. การส่งเสริมกลุ่ม/เครือข่าย ประกอบด้วย การเป็นที่ปรึกษาของ กลุ่ม การร่วมประสานสนับสนุน และผลักดันให้เกิดการปฏิบัติตามแผนงานของกลุ่ม/เครือข่าย การสนับสนุนการเกิดเครือข่าย โดยให้มีเวทีพบปะเพื่อประสานเชื่อมโยงระหว่างกลุ่ม การติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานของกลุ่ม/เครือข่าย

ฏ. การสนับสนุนการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนโดยร่วมกันผลิตและ ร่วมกันจำหน่าย

ฐ. ด้านการเตือนภัย โดยแจ้งข่าวเตือนภัยแก่ชุมชนให้เฝ้าระวัง และแจ้งข่าวให้สำนักงานเกษตรอำเภอในพื้นที่ที่รับผิดชอบจากเหตุผิดปกติ หรือภัยธรรมชาติ ภัยศัตรูพืช สัตว์ ประมง และภัยเศรษฐกิจ อื่นๆ

ฑ. การรับรองรายงานต่าง ๆ เช่น ตรวจสอบข้อมูลความถูกต้องของ ผู้ประสบภัยธรรมชาติ การสำรวจข้าวนาปี นาปรัง และข้อมูลการเกษตรอื่น ๆ

(2) บทบาทของเลขานุการและผู้ช่วยเลขานุการ สบกด.

ก. การจัดทำข้อมูลการเกษตร ประกอบด้วย การรวบรวม/จัดเก็บ วิเคราะห์ ประมวลผล และเรียบเรียงเป็นฐานข้อมูลในการปฏิบัติงาน การร่วมวิเคราะห์ข้อมูลกับ คณะกรรมการบริหาร สบกด. กลุ่ม/เครือข่าย และ อปท. และการรายงานข้อมูลผลการดำเนินงาน ของ สบกด. ตามระบบจัดเก็บ และนำเสนอข้อมูล สบกด. (ศ. 02)

ข. การจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล ประกอบด้วย การผลักดันให้คณะกรรมการบริหาร สบกด. และตัวแทนองค์กร เข้าไปมีส่วนร่วมในเวทีประชาคม ระดับหมู่บ้าน และตำบล ที่ อปท. จัดขึ้น การเป็นวิทยากรกระบวนการ (กระตุ้น ประสานงาน และ อำนาจความสะดวก) การนำเสนอข้อมูลพื้นฐาน 4 ด้านของหมู่บ้าน และตำบล ข้อมูลนโยบาย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และกรมส่งเสริมการเกษตร ข้อมูลด้านการผลิตตามกิจกรรมแต่ละ พื้นที่ การจัดประชุมคณะกรรมการบริหาร สบกด. เพื่อรวบรวม วิเคราะห์ข้อมูล ปัญหาความ ต้องการแต่ละหมู่บ้าน เพื่อจัดทำเป็นแผนงาน/โครงการของตำบล การร่วมกับประธาน สบกด.

ในการนำเสนอแผนพัฒนาการเกษตรเข้าสู่เวทีประชาคมในระดับตำบล และการร่วมกับประธาน สบกด. ในการนำเสนอแผนพัฒนาการเกษตรที่เกินศักยภาพของ อปท.เข้าสู่แผนพัฒนาอำเภอ/ จังหวัด

ค. การจัดการเรียนรู้/การถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร

ประกอบด้วย การจัดทำแผนการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรของ สบกด. รายเดือน การเป็น วิทยากร/วิทยากรกระบวนการ การประสานงานกับทีมงานภาคี และผู้เกี่ยวข้องในการจัด กระบวนการเรียนรู้ และการจัดทำทำเนียบวิทยากร/จุดสาธิต

ง. การให้บริการทางการเกษตร ประกอบด้วย การร่วมกับ

คณะกรรมการบริหาร สบกด. กำหนดกิจกรรมการให้บริการตามความเหมาะสม และความพร้อม ของแต่ละศูนย์ การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การกำหนดแผนการให้บริการทางการ เกษตรประจำปี ของ สบกด. การประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่ การสรุป และประเมินผลการ ให้บริการ การกำหนดแผนปฏิบัติงานประจำ สบกด. ให้ชัดเจนและปฏิบัติตามแผนเพื่อเป็นผู้ ให้บริการแก่เกษตรกร การประสานการเตรียมการก่อนเปิดคลินิก รวบรวมปัญหา เชิญผู้เกี่ยวข้อง ดำเนินการจัดคลินิก ให้คำแนะนำ/แก้ไข การรวบรวม สรุปผลการดำเนินงาน และปัญหาหลัก ของเกษตรกรในตำบล และการร่วมกับ สบกด. จัดทำโครงการแก้ไขปัญหาลึกที่แก้ไม่ได้ เสนอ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การสนับสนุน

จ. การส่งเสริมกลุ่ม/เครือข่าย ประกอบด้วย การร่วมวิเคราะห์

ตรวจสอบข้อมูล การเป็นที่ปรึกษา ช่วยกำหนดประเด็นการพัฒนา การจัดทำแผนสนับสนุนกลุ่ม/ เครือข่าย การเป็นวิทยากร/วิทยากรกระบวนการ การช่วยประสานงานเพื่อเสริมหนุนด้านความรู้ ทรัพยากร ฯลฯ การติดตามสนับสนุน และนำเสนอผลการดำเนินงานกลุ่ม และเครือข่ายต่อคณะกรรมการบริหาร สบกด.

ฉ. การพยากรณ์และการเตือนภัย ประกอบด้วย การพยากรณ์

ดำเนินการสำรวจข้อมูลตามแบบรายงานการคาดคะเนผลผลิตไม้ผล จำนวน 8 ชนิด ได้แก่ ลิ้นจี่ ลำไย กาแฟ เงาะ มังคุด ทุเรียน มะม่วง และมะนาว โดยการสำรวจและรายงาน 3 ช่วง คือ ช่วงติด ดอก ช่วงติดผลอ่อน และช่วงให้ผลผลิต แล้วส่งให้อำเภอ และนำผลการคาดคะเนผลผลิตที่ได้รับ จากจังหวัด อำเภอ แจ้งให้เกษตรกรทราบ การเตือนภัยธรรมชาติ ภัยศัตรูพืช ภัยเศรษฐกิจ ดำเนินการ เตือนภัยจากส่วนกลางผ่าน จังหวัด อำเภอ แจ้งให้เกษตรกรทราบก่อนเกิดเหตุการณ์ เช่น น้ำท่วม ฝนแล้ง ศัตรูพืชระบาด ราคาผลผลิตตกต่ำ เป็นต้น และเมื่อพบเหตุผิดปกติ หรือเริ่ม เกิดภัย เช่น น้ำท่วมฉับพลัน คลองชลประทานชำรุด เกิดโรคระบาดพืช สัตว์ ประมง ปริมาณ ผลผลิตมากกว่าที่คาดคะเนไว้หลายเท่า การชุมนุมเรียกร้องของเกษตรกร เป็นต้น ให้แจ้งด่วน

ไปยังอำเภอ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่

4) คุณสมบัติของคณะกรรมการบริหาร สบกด.

- (1) เป็นบุคคลธรรมดา มีสัญชาติไทย และบรรณนิติภาวะ
- (2) เป็นผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก มีกิจการหรือมีภูมิลำเนาอยู่ในท้องที่ที่ สบกด. ดำเนินกิจกรรมอยู่
- (3) มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์
- (4) เป็นบุคคลที่ประกอบอาชีพสุจริต ไม่ประพฤติตนเป็นภัยต่อสังคม
- (5) มีสุขภาพแข็งแรง สมบูรณ์ ทั้งร่างกายและจิตใจ สามารถปฏิบัติหน้าที่การเกษตรตามที่ได้รับมอบหมายได้

5) สิทธิของคณะกรรมการบริหาร สบกด.

- (1) สิทธิในการเบิกค่าตอบแทนการประชุมของคณะกรรมการบริหาร สบกด. ให้เป็นไปตามระเบียบกระทรวงการคลัง และ/หรือกระทรวงมหาดไทยกำหนด
- (2) การเบิกค่าใช้จ่ายในการเข้าร่วมฝึกอบรม/ ดูงาน/ ประชุมสัมมนาของหน่วยงานภาครัฐ

ก. ประธานคณะกรรมการบริหาร สบกด. ที่เป็นเกษตรกร (ไม่มีตำแหน่งทางการเมือง/ปกครองท้องถิ่น/ข้าราชการ) เทียบสิทธิข้าราชการระดับชำนาญงาน

ข. คณะกรรมการบริหาร สบกด. ที่เป็นเกษตรกร/ผู้นำ มีสิทธิเทียบเท่าข้าราชการระดับปฏิบัติงาน

6) การดำรงตำแหน่งของคณะกรรมการบริหาร สบกด.

- (1) เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบ สบกด. เป็นกรรมการและเลขานุการ โดยตำแหน่ง
- (2) พนักงานส่วนท้องถิ่น เป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการโดยตำแหน่ง
- (3) คณะกรรมการบริหาร สบกด. ดำรงตำแหน่งตามวาระ 4 ปี และเมื่อพ้นจากตำแหน่ง อาจได้รับการคัดเลือกอีก แต่ไม่เกิน 2 วาระติดต่อกัน ในกรณีที่ดำเนินการไประยะหนึ่งแล้ว และไม่สามารถดำเนินการต่อได้ ให้แต่งตั้งคณะกรรมการชุดใหม่ได้ แต่ไม่เกินระยะเวลาที่เหลือในวาระนั้น

7) การพ้นวาระของคณะกรรมการบริหาร สบกด.

- (1) ครบวาระ (4 ปี)
- (2) ถึงแก่กรรม

(3) ลาออก

(4) ต้องคำพิพากษาให้จำคุก

(5) คณะกรรมการบริหาร สบกด. จำนวน 2 ใน 3 มีมติเพิ่มเติมให้พ้นวาระ เนื่องจากไม่เข้าร่วมประชุมหรือไม่ปฏิบัติหน้าที่

5.3.4 แผนพัฒนาการเกษตรของตำบล เกิดจากชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาให้ครอบคลุมทั้ง ด้านกายภาพ เช่น ดิน แหล่งน้ำ ป่าชุมชน และด้านการเกษตร เช่น การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การประมง และด้านเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้ทราบว่ากิจกรรมหลักของตำบลคืออะไร จะปรับปรุงในส่วนใด จะถ่ายทอดความรู้เรื่องอะไร และจะลงทุนทางธุรกิจชุมชนอย่างไร

5.3.5 จุดถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือจุดสาธิตการเกษตร ทั้งด้านพืช ประมง ปศุสัตว์ เกษตรผสมผสาน และอื่นๆ โดยพิจารณาคัดเลือกจากฟาร์มของเกษตรกรที่ดำเนินการจนประสบผลสำเร็จในอาชีพ สามารถเป็นตัวอย่างในการเรียนรู้ และนำไปปฏิบัติของเกษตรกรในตำบล โดยมีวิทยากรเกษตรกรซึ่งเป็นเจ้าของจุดสาธิตการเกษตร ทำหน้าที่วิทยากรเกษตรกรในการถ่ายทอดความรู้

5.3.6 สมาชิกของ สบกด. เป็นเกษตรกรที่จดทะเบียนเกษตรกรตามแบบ ทบก.01 หรือบุคคลทั่วไปที่สมัครเป็นสมาชิก สบกด.

5.4 การกิจของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

กรมส่งเสริมการเกษตร (2552: 14-18) กล่าวว่า การดำเนินงาน สบกด. โดยคณะกรรมการบริหาร สบกด. ตามภารกิจของกรมส่งเสริมการเกษตร มีภารกิจดังนี้

5.4.1 ภารกิจหลักของ สบกด. ที่ดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรี และนโยบายกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

1) ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2543 เห็นชอบในหลักการในการจัดตั้งศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรชุมชนที่จะจัดตั้งขึ้น ซึ่งเป็นเพียงศูนย์กลางในการให้บริการ มิใช่เป็นการจัดตั้งหน่วยงานขึ้นใหม่ ในการให้บริการให้ใช้อาคารสถานที่ราชการหรืออาคารสถานที่อื่นใดที่มีอยู่แล้วในชุมชน โดยไม่ควรถูกจัดสร้างอาคารหรือสำนักงานขึ้นใหม่ เพื่อเป็นการประหยัดงบประมาณ โดยมีเป้าหมายให้จัดตั้งศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลให้ครบทุกตำบลทั่วประเทศ โดยมีแนวทางการดำเนินงานเป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้

(1) การเตรียมความพร้อมชุมชน

(2) การจัดทำแผน

(3) การปฏิบัติตามแผน

- (4) การจดทะเบียนและบริการ
- (5) การจัดตั้ง สบกด.
- (6) การค้าขายโดยระบบอิเล็กทรอนิกส์
- 2) ภารกิจที่ สบกด. รับผิดชอบตามนโยบายกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ดังนี้
 - (1) การถ่ายทอดเทคโนโลยี
 - (2) การจัดทำข้อมูลพื้นฐานการเกษตร
 - (3) การพยากรณ์ และการเตือนภัยธรรมชาติ ภัยศัตรูพืช และภัยเศรษฐกิจ
 - (4) การให้บริการประชาชน
- 3) ภารกิจของ สบกด. กับโครงการตามยุทธศาสตร์ของกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
 - (1) ศึกษา วิเคราะห์โครงการเพื่อกำหนดแนวทางการดำเนินงานให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในพื้นที่และเกษตรกร
 - (2) วางแผนการปฏิบัติงานเพื่อดำเนินงานตามโครงการ เน้นการบูรณาการ มีการแบ่งงาน มอบหมายงานและกำหนดผู้รับผิดชอบให้ชัดเจน
 - (3) คัดเลือกบุคคลเป้าหมาย (เกษตรกร) เข้าร่วมโครงการตามคุณสมบัติที่กำหนดไว้ หรือผ่านกระบวนการของเวทีชุมชน
 - (4) ดำเนินงานตามแผนงาน/ โครงการ/ กิจกรรม ที่กำหนดตามที่ได้รับมอบหมาย
 - (5) ปรีกษา แนะนำ ช่วยเหลือ ควบคุม กำกับ และติดตามการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผนปฏิบัติงาน

5.4.2 ภารกิจของ สบกด. ที่เป็นกลไกตามระบบส่งเสริมการเกษตร

ระบบส่งเสริมการเกษตร คือ ระบบการปฏิบัติงานในพื้นที่และระบบสนับสนุนการปฏิบัติงาน ซึ่งคณะกรรมการบริหาร สบกด.บริหารจัดการภารกิจหลักของศูนย์บริการฯ ได้แก่ การประสานอาสาสมัครเกษตร/เกษตรกรหมู่บ้านและกลุ่มเครือข่าย เพื่อจัดทำหรือปรับปรุงภารกิจทั้ง 4 ด้าน ดังต่อไปนี้

- 1) ข้อมูลการเกษตรและข้อมูลสถานการณ์ในตำบลให้เป็นปัจจุบัน ใช้งานได้จริง สามารถนำไปจัดทำหรือปรับปรุง ทั้งนี้ เพิ่มจากข้อมูลพืชเศรษฐกิจหลักของท้องถิ่นที่มีอยู่แล้วเก็บรวบรวมให้ครบทั้ง 4 ด้าน (กายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ สังคม)

2) แผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบลที่ผ่านเวทีประชาคมระดับหมู่บ้านแล้ว นำเสนอเวทีประชาคมระดับตำบล เพื่อเข้าสู่ช่องทางการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น (แผนสามปี) ของ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น หรือแหล่งงบประมาณต่าง ๆ ในพื้นที่

3) การเรียนรู้ สำหรับกลุ่ม/เครือข่ายในพื้นที่ เช่น การถ่ายทอดความรู้ การ ฝึกอบรม ดูงาน ให้คำแนะนำ หรือการจัดกระบวนการเรียนรู้รูปแบบอื่น ๆ เพื่อให้เกษตรกร รวมกลุ่มกันเรียนรู้ และพัฒนาอาชีพ หรือการแก้ไขปัญหา

4) การบริการ เป็นการให้บริการทางการเกษตรที่ครอบคลุมทั้งการ ให้บริการ ณ ที่ทำการ สบกด. และการให้บริการคลินิกเกษตรเคลื่อนที่แบบประหยัด

(1) การให้บริการ ณ ที่ทำการ สบกด.

ก. การให้คำปรึกษา/คำแนะนำ รับเรื่องปัญหาทางการเกษตร และร่วมในการให้บริการทางการเกษตร

ข. การสนับสนุนปัจจัยการผลิตเพื่อการเรียนรู้ (กรณีที่มีโครงการ สนับสนุน)

ค. ประชาสัมพันธ์และเผยแพร่/เอกสารคำแนะนำ

ง. การให้บริการวินิจฉัยศัตรูพืช วิเคราะห์ดิน ฯลฯ (ถ้ามี)

จ. การจดทะเบียนต่าง ๆ

(2) การบริการคลินิกเกษตรเคลื่อนที่แบบประหยัด (ถ้ามีงบประมาณ)

ก. รวบรวมปัญหาความต้องการของเกษตรกรในพื้นที่

ข. ร่วมดำเนินการจัดคลินิกเกษตรเคลื่อนที่เพื่อให้บริการแก่ เกษตรกร

ค. สรุปปัญหา และจัดลำดับความเร่งด่วนของปัญหาหลักด้าน การเกษตร

ง. จัดทำโครงการเสนอหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การสนับสนุน ในกรณีที่ปัญหาไม่สามารถแก้ไขได้ในระดับพื้นที่

5.4.3 ภารกิจของ สบกด.ร่วมกับอาสาสมัครเกษตร

อาสาสมัครเกษตร หมายถึง เกษตรกรหรือบุคคลที่ได้รับการคัดเลือกหรือ สมัครใจเข้าเป็นอาสาสมัคร ภายใต้หลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กำหนด เพื่อเป็นเครือข่ายในการช่วยเหลือการปฏิบัติงานของหน่วยงานต่างๆ รวมทั้งงานของชุมชน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเกษตรหรือสหกรณ์ เรียกโดยย่อว่า “อกษ”

ประเภทอาสาสมัครเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ เกษตรหมู่บ้าน ซึ่งเป็นเครือข่ายสำคัญในการช่วยเหลือการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร และ สบกด. ในระดับหมู่บ้าน ดังนี้

- 1) การจัดทำข้อมูลการเกษตร โดยร่วมมือสนับสนุนในการรวบรวม/จัดเก็บวิเคราะห์ ประมวลผล และเรียบเรียงเป็นฐานข้อมูล
- 2) การจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล โดยเข้าไปมีส่วนร่วมในเวทีประชาคมระดับหมู่บ้าน เพื่อวิเคราะห์ปัญหาความต้องการ และศักยภาพของพื้นที่
- 3) เป็นวิทยากรเกษตรกรรมตามสาขาอาชีพในจุดถ่ายทอดเทคโนโลยีของ สบกด.

5.4.4 ภารกิจของ สบกด. กับศูนย์เรียนรู้ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงด้านการเกษตร

ศูนย์เรียนรู้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ในการถ่ายทอดความรู้ การฝึกอบรม ศึกษาดูงาน ให้คำแนะนำหรือการจัดกระบวนการเรียนรู้รูปแบบอื่น ๆ โดย

- 1) คัดเลือกกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนา (โดยการวิเคราะห์ปัญหา กลุ่มเป้าหมายแล้วกำหนดประเด็นเรียนรู้/ ฝึกปฏิบัติ)
- 2) ประสาน/สนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการจัดทำ ศูนย์เรียนรู้/จุดถ่ายทอดเทคโนโลยี
- 3) จัดกระบวนการเรียนรู้ในเวทีของคณะกรรมการบริหาร สบกด.
- 4) ทำหน้าที่เป็นวิทยากร
- 5) จัดทำทำเนียบผู้รู้/วิทยากรเกษตรกรรมและคลังความรู้ของชุมชน

5.5 การดำเนินงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

กรมส่งเสริมการเกษตร (2552: 19-21) ระบุถึงการดำเนินงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล (สบกด.) ตามระบบส่งเสริมการเกษตร ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) มีประเด็นและขั้นตอน ดังนี้

5.5.1 การจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบลบูรณาการกับแผนพัฒนาการเกษตรท้องถิ่น

- 1) สบกด. จัดประชุมคณะกรรมการบริหาร สบกด. เพื่อเตรียมข้อมูลในการนำเสนอข้อมูลพื้นฐานด้านการเกษตร 4 ด้านของหมู่บ้าน/ ตำบล แล้วรวบรวมปัญหาความต้องการของแต่ละหมู่บ้าน และวิเคราะห์จัดทำเป็นแผนงาน/ โครงการด้านการเกษตรของตำบล
- 2) นำข้อมูลจากการวิเคราะห์พื้นที่และชุมชนจากข้อมูลข้อ 1) รวมทั้งทางเลือกการเกษตรเสนอเกษตรกรในเวทีประชาคมหมู่บ้าน/ตำบล

3) นำผลแผนงาน/โครงการ/ทางเลือกที่ผ่านการวิเคราะห์ของคณะกรรมการบริหาร สบกด. จากเวทีประชาคมหมู่บ้านจาก ข้อ 2) เข้าสู่เวทีประชาคมในระดับตำบล โดยมี อปท. และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันจัดทำเป็นแผนพัฒนาท้องถิ่น (แผนพัฒนาสามปี) ของ อปท.

4) สบกด. สรุปรวบรวมแผนงาน/โครงการด้านการเกษตรจากเวทีประชาคมที่ชุมชนเสนอ เพื่อบรรจุเข้าสู่แผนพัฒนาท้องถิ่น

5) อปท. นำแผนระดับตำบลทุกด้าน (เกษตร สังคม สิ่งแวดล้อม ฯลฯ) ที่อปท. ดำเนินการได้เอง จัดทำเป็นแผนงาน/โครงการ เข้าสู่แผนพัฒนาท้องถิ่น เพื่อจัดทำข้อบัญญัติงบประมาณ ส่วนแผน ที่เกินศักยภาพนำเสนอโครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณตามลำดับขึ้นไป เช่น แผนพัฒนาอำเภอ/จังหวัด /องค์การบริหารส่วนจังหวัด

5.5.2 การทำบันทึกข้อตกลงว่าด้วยความร่วมมือสนับสนุนการดำเนินงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรของท้องถิ่น ระหว่างกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นกับกรมส่งเสริมการเกษตร

ทั้งนี้จากการทำบันทึกข้อตกลงดังกล่าว ภาครัฐและ อปท. จะสนับสนุนการดำเนินงานของ สบกด. ดังนี้

- 1) การพัฒนาสมรรถนะของคณะกรรมการบริหาร สบกด. ในการบริหารจัดการ สบกด. และประสานเครือข่ายกลุ่ม/องค์กรชุมชนด้านการเกษตร
- 2) การให้บริการด้านการเกษตรในด้านการพัฒนาการเกษตรในพื้นที่
- 3) การบูรณาการร่วมกันของแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบลกับแผนพัฒนาท้องถิ่น
- 4) การสนับสนุนงบประมาณตามแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบลที่ชุมชนเสนอ
- 5) ความร่วมมือในการปฏิบัติงานร่วมกันของ อปท. กับ สบกด.

แนวทางการดำเนินงานของ สบกด. เพื่อให้สอดคล้องกับบันทึกข้อตกลงว่าด้วยความร่วมมือสนับสนุนการดำเนินงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรของท้องถิ่น ระหว่างกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นกับกรมส่งเสริมการเกษตร มีดังนี้

- 1) คณะกรรมการบริหาร สบกด. เสนอปัญหา/ความต้องการเพื่อการพัฒนาความรู้
- 2) คณะกรรมการร่วมเป็นผู้เสนอข้อมูลทางเลือกโครงการ โดยเป็นผู้เสนอหรือวิทยากร

- 3) ร่วมจัดเวทีเสนอข้อมูลแก่ท้องถิ่น
- 4) จัดทำโครงการเสนอขอรับการอุดหนุนจากท้องถิ่น/รัฐ
- 5) บริหารจัดการโครงการที่ได้รับการอนุมัติงบประมาณ

5.5.3 การถ่ายโอนภารกิจของกรมส่งเสริมการเกษตรให้กับ อปท.

กรมส่งเสริมการเกษตรมีภารกิจที่ต้องถ่ายโอนให้ อปท. จำนวน 10 ภารกิจ ซึ่งถ่ายโอนไปแล้วและดำเนินการในรูปแบบ “ภาครัฐดำเนินการร่วมกับ อปท.” ดังนี้

1) การสำรวจข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรระดับตำบลและข้อมูลรายครัวเรือน

- 2) การจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล
- 3) การบริการข้อมูล และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์
- 4) การรวบรวมส่งเสริมพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 5) การช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ
- 6) การสำรวจช่วยเหลือป้องกันกำจัดศัตรูพืช
- 7) การฝึกอบรมอาชีพการเกษตร
- 8) การรวมกลุ่มและพัฒนากลุ่ม
- 9) การกระจายพันธุ์
- 10) การดำเนินการถ่ายโอนภารกิจ สบกด. และการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร

ทั้งนี้แนวทางการปฏิบัติงานตามคู่มือการถ่ายโอนภารกิจของกรมส่งเสริมการเกษตรให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

5.6 อุปสรรคในการดำเนินงาน สบกด. การถ่ายโอนภารกิจกรมส่งเสริมการเกษตรให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

วิทยา อธิปอนันต์ (2555: 3) จากการดำเนินงานของ สบกด. ที่ผ่านมา อปท. ได้รับถ่ายโอนภารกิจของกรมส่งเสริมการเกษตรเกือบทุก อปท. พบว่ายังคงมีปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน ดังนี้

5.6.1 กรมส่งเสริมการเกษตรและสำนักงานคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังไม่มียกงบประมาณในการสร้างความเข้าใจ ขั้นตอน และวิธีปฏิบัติงานในการขับเคลื่อน สบกด.

5.6.2 อปท. มีงบประมาณจำกัด ไม่เพียงพอในการสนับสนุนงานของ สบกด.

5.6.3 กฎ ระเบียบ ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานในพื้นที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขให้สอดคล้องและสนับสนุนการปฏิบัติงานให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้เกษตรกรไม่ได้รับประโยชน์เต็มที่

5.7 บันทึกข้อตกลงว่าด้วยความร่วมมือสนับสนุนการดำเนินงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรของท้องถิ่น ระหว่างกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นและกรมส่งเสริมการเกษตร (MOU)

การที่กรมส่งเสริมการเกษตรถ่ายโอนภารกิจให้แก่ อปท. ซึ่งเป็นภารกิจที่ท้องถิ่นเลือกทำอิสระและดำเนินการร่วมกันกับรัฐ โดยรัฐเป็นผู้สนับสนุนวิชาการ และ อปท. เป็นผู้ปฏิบัติ นั้น ยังคงมีปัญหาในการดำเนินการ กรมส่งเสริมการเกษตรและกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น จึงมีความเห็นพ้องกันว่าควรมีการทำความตกลงร่วมกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการสนับสนุนการปฏิบัติงานในพื้นที่ให้มีการประสานงานร่วมกัน และสามารถนำภารกิจไปบริการประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุด จึงมีการลงนามในบันทึกข้อตกลงว่าด้วยความร่วมมือสนับสนุนการดำเนินงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรของท้องถิ่นระหว่างกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นและกรมส่งเสริมการเกษตร เมื่อวันที่ 17 เมษายน 2551 ซึ่งมีประเด็นที่ทำความตกลงร่วมกัน ดังนี้

- 1) การพัฒนานุเคราะห์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น และกรมส่งเสริมการเกษตร
- 2) การจัดทำฐานข้อมูลการเกษตร
- 3) การพัฒนาและการให้บริการด้านการเกษตร
- 4) การบูรณาการแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบลกับแผนพัฒนาท้องถิ่น และพัฒนาองค์กรความรู้
- 5) การศึกษาวิจัย และติดตามประเมินผลการดำเนินงาน

5.8 แนวทางการส่งเสริมการเกษตรโดยใช้ สบกด. เป็นกลไกในปี 2555 - 2559

วิทยา อธิปอนันต์ (2555:4-5) จากปัญหาการดำเนินงานร่วมกันระหว่าง กรมส่งเสริมการเกษตรกับ อปท. หลังการถ่ายโอนภารกิจให้แก่ อปท. ตั้งแต่ปี 2546 ในการปฏิบัติงานของ สบกด. ตามระบบส่งเสริมการเกษตรที่กำหนดให้ สบกด. เป็นกลไกขับเคลื่อนงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรในพื้นที่ สรุปได้ดังนี้

5.8.1 บทบาทและสถานะของ สบกด. ให้ สบกด. เป็นจุดบริการด้านการเกษตร มีระบบสารสนเทศบริการความรู้และข้อมูลการเกษตร และให้ สบกด. เป็นหน่วยงานหนึ่งใน อปท. (ส่วนงานเกษตร)

5.8.2 โครงสร้างของคณะกรรมการบริหาร สบกด. ให้นายก อบท. เป็นประธานศูนย์ โดยตำแหน่ง ให้นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรของกรมส่งเสริมการเกษตรเป็นเลขานุการ พนักงานส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ช่วยเลขานุการ มีกรรมการไม่น้อยกว่า 15 คน โดยให้มีอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้านเป็นกรรมการด้วย

5.8.3 บทบาทและการมีส่วนร่วมของ อบท. และการสนับสนุนการปฏิบัติงาน ให้ อบท. ตั้งงบประมาณในการบริหารงานของ สบกด. โดยให้กรมส่งเสริมการเกษตรประสานกับกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น เพื่อแจ้งให้ อบท. สนับสนุนงบประมาณสำหรับ สบกด.

5.8.4 บทบาทของอาสาสมัครเกษตร อาสาสมัครเกษตรหมู่บ้านหรือเกษตรหมู่บ้านกับการมีส่วนร่วมของ สบกด. ให้อาสาสมัครเกษตร อาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน หรือเกษตรหมู่บ้านเป็นคณะกรรมการบริหาร สบกด. มีส่วนร่วมในการสำรวจ วิเคราะห์ข้อมูลด้านการเกษตรและข้อมูลภัยธรรมชาติ และมีส่วนร่วมในเวทีการจัดทำแผนพัฒนาของหมู่บ้าน

5.8.5 การสนับสนุนของส่วนกลางให้กรมส่งเสริมการเกษตรและหน่วยงานภาคี จัดการสัมมนาทบทวน/ซักซ้อมความเข้าใจการปฏิบัติงานทุกปี ให้กรมส่งเสริมการเกษตรจัดหาสื่อและอุปกรณ์ในการถ่ายทอดความรู้ให้จังหวัด อำเภอ และกำหนดให้แผนการถ่ายทอดความรู้เป็นแผนประจำปี

5.8.6 การจัดตั้ง สบกด. เพิ่มเติม ควรจัดตั้งตามความต้องการของชุมชน

5.9 นโยบายกรมส่งเสริมการเกษตรในการดำเนินงาน สบกด.

วิทยา อธิปอนันต์ (2555: 5-6) เพื่อให้การดำเนินงานในพื้นที่ตามระบบส่งเสริมการเกษตรดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพในปี 2555 กรมส่งเสริมการเกษตรมีนโยบายและแนวทางในการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตร ซึ่งกำหนดให้ใช้ระบบส่งเสริมการเกษตรเป็นหลักในการปฏิบัติงาน โดยใช้เวทีตามระบบส่งเสริมการเกษตรและ สบกด. ในการบูรณาการการทำงานในพื้นที่ มีแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

5.9.1 จัดเวทีตามระบบส่งเสริมการเกษตรในทุกระดับตามแผนที่กำหนด โดยใช้เป็นเวทีในการขับเคลื่อนการดำเนินงานตามนโยบายการถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการ

5.9.2 ประสานงานวิชาการและดำเนินงาน โครงการความร่วมมือกับกรมวิชาการ เกษตรและหน่วยงานวิชาการอื่น ๆ ในพื้นที่

5.9.3 สบกด. เปิดให้บริการแก่เกษตรกร โดยมอบหมายคณะกรรมการให้หมุนเวียนประจำศูนย์

5.9.4 ประชุมคณะกรรมการบริหาร สบกด. เป็นประจำทุกเดือนอย่างน้อยเดือนละ

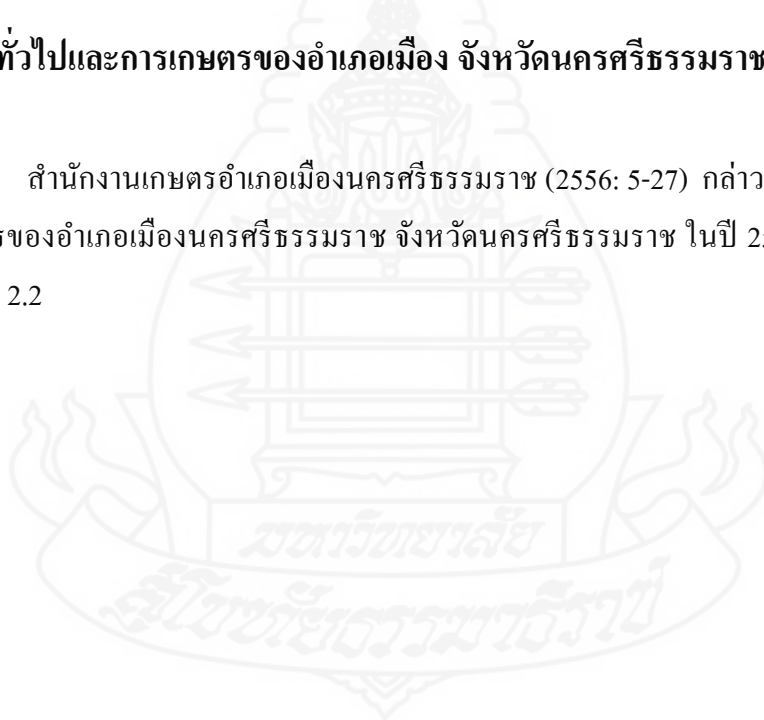
5.9.5 จัดทำแผนปฏิบัติงาน แผนถ่ายทอดความรู้ และปฏิบัติงานตามแผน

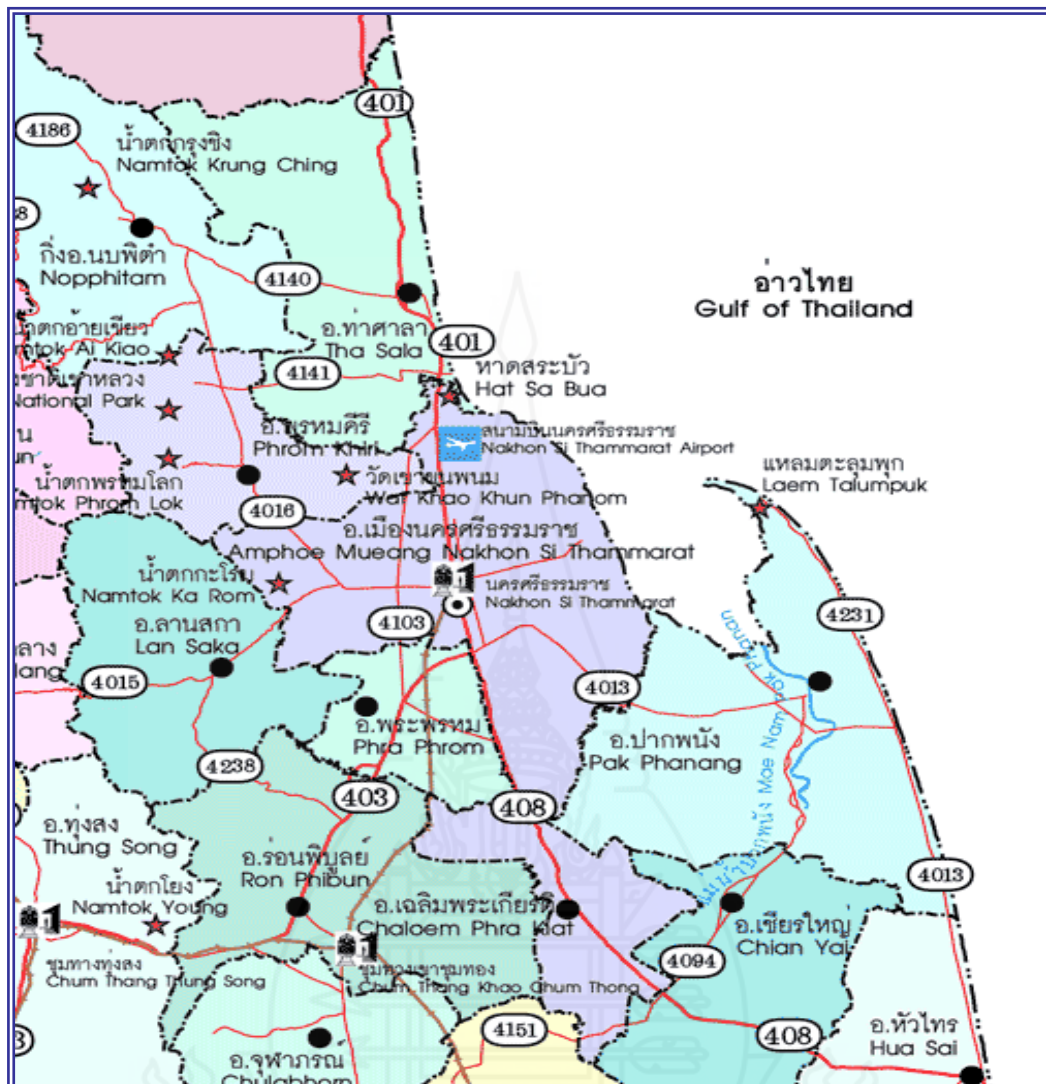
5.9.6 ทบทวนปรับปรุงแผนพัฒนาการเกษตรระดับหมู่บ้านและระดับตำบล เสนอแผนเพื่อบูรณาการกับ อปท. โดยคณะกรรมการบริหาร ศบกต. อาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน (อกม.) และผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วม

สรุปได้ดังนี้ ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เป็นกลไกในการดำเนินงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรในระดับพื้นที่ ขณะเดียวกัน ปัจจุบันได้เกิดความร่วมมือหลายหน่วยงาน รวมทั้งการลงนามบันทึกข้อตกลงว่าด้วยความร่วมมือ (MOU) ระหว่างกรมส่งเสริมการเกษตรกับกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานและพัฒนาการเกษตรของท้องถิ่น ให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และคณะกรรมการบริหาร ศบกต. ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับระบบส่งเสริมการเกษตรและสถานการณ์ปัจจุบัน

6. สภาพทั่วไปและการเกษตรของอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช (2556: 5-27) กล่าวถึง สภาพทั่วไปและการเกษตรของอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช ในปี 2556 ไว้ดังภาพที่ 2.1 และภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.1 แผนที่อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช

ที่มา: สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช (2556: 3)

ภาพที่ 2.2 แผนที่อำเภอเมืองนครศรีธรรมราชแบ่งตามเขตตำบล
ที่มา: สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช (2556: 4)

6.1 ข้อมูลทางกายภาพ

6.1.1 ลักษณะและที่ตั้ง

อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของศาลากลางจังหวัด นครศรีธรรมราช เนื้อที่ 591.531 ตารางกิโลเมตร (369,594.375 ไร่)

6.1.2 อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอท่าศาลา และอำเภอพรหมคีรี
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอปากพนัง อำเภอพระพรหม และอำเภอ เถลิงพระเกียรติ
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอปากพนัง และทะเลอ่าวไทย
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอพรหมคีรี และอำเภอลานสกา

6.1.3 ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่ร้อยละ 95.06 เป็นที่ราบ คิดเป็นเนื้อที่ 562.30 ตารางกิโลเมตร เป็นภูเขาร้อยละ 4.31 คิดเป็นเนื้อที่ 25.5 ตารางกิโลเมตร พื้นน้ำร้อยละ 0.63 ของพื้นที่ คิดเป็นเนื้อที่ 3.73 ตารางกิโลเมตร

6.1.4 พื้นที่และการใช้ประโยชน์

พื้นที่ราบและภูเขาทางด้านทิศตะวันตกของอำเภอใช้ประโยชน์พื้นที่ เกี่ยวกับการปลูกไม้ยืนต้น ปลูกผัก และผลไม้ พื้นที่ราบทางทิศตะวันออกของอำเภอใช้ประโยชน์ พื้นที่เกี่ยวกับการปลูกพืชผัก นาข้าว เลี้ยงสัตว์ และการทำประมง

6.1.5 ลักษณะภูมิอากาศ

สภาพโดยทั่วไปอยู่ในเขตร้อนชื้นเมืองร้อน ฝนตกตลอดทั้งปี อุณหภูมิ เฉลี่ย 27.58 องศาเซลเซียส แบ่งฤดูออกเป็น 2 ฤดู

ฤดูร้อน ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนเมษายน

ฤดูฝน แบ่งออกเป็น 2 ช่วง

เดือนพฤษภาคม ถึงเดือนตุลาคม ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ฝนตกไม่หนาแน่น

เดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนมกราคม ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุม ตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นช่วงที่มีฝนตกชุกหนาแน่น

6.1.6 การเมือง การปกครอง การบริหารราชการ

1) **ส่วนภูมิภาค** อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช แบ่งการปกครองออกเป็น 16 ตำบล 115 หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบลในเมือง ตำบลท่าวัง ตำบลคลัง ตำบลท่าไร่ ตำบลปากนคร ตำบลนาทราย ตำบลกำแพงเซา ตำบลไชยมนตรี ตำบลมะม่วงสองต้น ตำบลนาเคียน ตำบลท่าजू ตำบลโพธิ์เสด็จ ตำบลบางจาก ตำบลปากพูน ตำบลท่าซัก ตำบลท่าเรือ

2) **ส่วนท้องถิ่น** แบ่งการปกครองออกเป็น 3 รูปแบบ ดังนี้

- (1) เทศบาลนคร 1 แห่ง คือ เทศบาลนครนครศรีธรรมราช
- (2) เทศบาลเมือง 1 แห่ง คือ เทศบาลเมืองปากพูน
- (3) เทศบาลตำบล 5 แห่ง ได้แก่ เทศบาลตำบลท่าแพ เทศบาลตำบลปากนคร เทศบาลตำบลบางจาก เทศบาลตำบลท่าजू และเทศบาลตำบลโพธิ์เสด็จ

3) **องค์การบริหารส่วนตำบล** มี 13 แห่ง ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลปากพูน องค์การบริหารส่วนตำบลท่าซัก องค์การบริหารส่วนตำบลปากนคร องค์การบริหารส่วนตำบลท่าไร่ องค์การบริหารส่วนตำบลบางจาก องค์การบริหารส่วนตำบลท่าเรือ องค์การบริหารส่วนตำบลท่าजू องค์การบริหารส่วนตำบลไชยมนตรี องค์การบริหารส่วนตำบลมะม่วงสองต้น องค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์เสด็จ องค์การบริหารส่วนตำบลนาเคียน องค์การบริหารส่วนตำบลนาทราย องค์การบริหารส่วนตำบลกำแพงเซา

6.1.7 ประชากร

อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช มีประชากรทั้งสิ้น 266,772 คน แยกเป็นชาย 130,448 คน หญิง 136,324 คน ความหนาแน่นของประชากรโดยเฉลี่ยต่อพื้นที่ประมาณ 450.98 คน/ตารางกิโลเมตร

6.2 ข้อมูลทางชีวภาพ

6.2.1 **พันธุ์พืช** สภาพพื้นที่ของอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช เป็นที่ราบลุ่มสภาพพื้นที่เป็นดินเหนียว ดินเหนียวปนทราย ความอุดมสมบูรณ์ของดินตามธรรมชาติปานกลาง ปฏิบัติการดินเป็นกรดแก่ถึงด่างปานกลาง ซึ่งดินมีความเป็นกรดเป็นด่างประมาณ 5.5– 8.0 เหมาะแก่การทำนาปลูกไม้ผลและพืชผัก ซึ่งพันธุ์พืชเศรษฐกิจที่นิยมปลูก ได้แก่ ข้าว ไม้ผล ไม้ยืนต้น และพืชผัก

6.2.2 **พันธุ์สัตว์** เกษตรกรในท้องที่อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช ส่วนใหญ่มีการเลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือนและจำหน่ายให้กับพ่อค้าที่มารับซื้อ

6.3 ระบบการปลูกพืชแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

6.3.1 **สภาพการผลิตในฤดูฝน** มีการปลูกข้าวเป็นหลัก เรียกว่าการปลูกข้าวนาปี ช่วงเดือนกรกฎาคม ถึงเดือนกุมภาพันธ์

6.3.2 สภาพการผลิตในฤดูแล้ง มีการปลูกข้าว เรียกว่าการทำนาปรัง ช่วงเดือน มีนาคม ถึงเดือนมิถุนายน

การปลูกพืชผัก ได้แก่ พริกขี้หนู กระเทียม ผักกวางตุ้ง แตงกวา มะเขือ ผักเขียว ผักทอง และการทำไร่นาสวนผสม ได้แก่ การปลูกไม้ผล ส้มโอ มะพร้าว มะนาว กระท้อน ฝรั่ง กล้วยน้ำว้า ฯลฯ รวมทั้งการเลี้ยงปลาในบ่อดิน และร่องสวนตลอดปี

การเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ การเลี้ยงโคพื้นเมือง และโคลูกผสม ไก่พื้นเมือง เป็ดไข่ เป็ดเนื้อ สุกร เกษตรกรเลี้ยงบริเวณบ้าน และสวนไร่นา

พันธุ์ข้าวที่ปลูก พันธุ์ส่งเสริม ได้แก่ พันธุ์ชัยนาท 1 เล็บนกปัตตานี เนียง พัทลุง และพันธุ์ปทุมธานี 1 พันธุ์พื้นเมือง ได้แก่ พันธุ์เข้มทอง ลูกลาย ข้าวพันธุ์เหลือง สังข์หยด

พันธุ์ไม้ผลที่ปลูก ได้แก่ ส้มโอ มะพร้าว มะนาว กระท้อน ฝรั่ง กล้วยน้ำว้า มังคุดเงาะ ทุเรียนทุเรียนหมอนทอง ลองกอง ลำไย และขนุนทองสุคใจ

6.4 ระบบการผลิต

ระบบการผลิตโดยเฉพาะด้านพืช เกษตรกรในท้องที่อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จะอาศัยน้ำชลประทาน และน้ำจากธรรมชาติ เป็นส่วนใหญ่

6.4.1 ข้าว มีการผลิตปีละ 1 ครั้ง ดังนี้

ครั้งที่ 1 ข้าวนาปี เกษตรกรเริ่มปลูกประมาณเดือนสิงหาคม ถึงเดือนมีนาคม

ครั้งที่ 2 ข้าวนาปรัง (เฉพาะเกษตรกรที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำ) เริ่มปลูกประมาณ เดือนมีนาคม ถึงเดือนมิถุนายน

วิธีทำ 1) อาศัยน้ำฝนและแหล่งน้ำตามธรรมชาติ
2) การไถนาเกษตรกรส่วนใหญ่ใช้รถไถเดินตามและรถแทรกเตอร์นั่งขับ

3) การเก็บเกี่ยวใช้รถเกี่ยวข้าว
4) การผลิตเพื่อจำหน่ายประมาณร้อยละ 80.0 ของผลผลิต และผลิตเพื่อบริโภค และเก็บไว้ทำพันธุ์ ประมาณร้อยละ 20.0

6.4.2 ไม้ผล พืชผัก

- 1) เกษตรกรนิยมขุดคูยกร่อง ขุดหลุมปลูกเป็นแถว เป็นแนว
- 2) ในช่วง 1-4 ปีแรก เกษตรกรจะปลูกพืชล้มลุก (พืชผัก) โดยการหว่านแล้ว ถอนแยกบนคันร่อง และปลูกเป็นหลุมแซมสวนยาง และที่ว่างระหว่างคัน
- 3) บนคันร่องปลูกไม้ผล เช่น มะม่วง กระท้อน และ ฝรั่ง ฯลฯ

4) ผลผลิตพืชผักส่วนใหญ่พ่อค้าจะมารับซื้อที่แปลงของเกษตรกร และเกษตรกรนำพืชผลไปจำหน่ายเอง

6.4.3 สัตว์

1) เลี้ยงโคเนื้อเลี้ยงคร้วเรือนละ 2-4 ตัว ไก่เนื้อเลี้ยงคร้วเรือนละ 10-20 ตัว
2) การเลี้ยงเพื่อบริโภคในครัวเรือนและจำหน่ายให้กับพ่อค้าที่มารับซื้อถึงบ้าน

3) อาหารสัตว์ส่วนใหญ่จะหาตามหัวไร่ปลายนา หรือฟางข้าวที่เหลือจากการเก็บเกี่ยว หรือเศษอาหารที่เหลือภายในครอบครัว และปล่อยให้สัตว์หากินเองตามธรรมชาติ

4) ราคาและตลาดตกลงกันตามความพอใจ และอิงราคาตลาดข้างเคียง
ผลผลิตพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ปี 2555/2556 ในอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช ดังตารางที่ 2.1 ดังนี้

ตารางที่ 2.1 ผลผลิตพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ปี 2555/2556 ในอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช

ชนิด	พื้นที่ปลูก (ไร่)	พื้นที่เก็บเกี่ยว/ พื้นที่ให้ผลผลิตแล้ว	ผลผลิตเฉลี่ย (กิโลกรัม/ไร่)	ยอดผลิตรวม (กิโลกรัม)
ข้าวนาปี	653,599	626,338	520.70	326,180,585
ข้าวนาปรัง	110,512	110,512	618.68	68,371,560
ยางพารา	1,838,641	1,472,792	283	416,492,136
ปาล์มน้ำมัน	12,335	56,99	2,407	137,168,702
มังคุด	89,110	66,636	685	45,645,530
ทุเรียน	49,725	43,496	972	42,270,600
เงาะ	57,140	47,776	1,095	52,331,794
ส้มโอ	22,797	18,189	1,086(ผล/ไร่)	19,754,810 (ผล)
ลองกอง	34,912	19,852	1,100	21,839,825

ที่มา: สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช (2556: 16)

ปฏิทินการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และการประมงในอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช ดังตารางที่ 2.2 ดังนี้

ตารางที่ 2.2 ปฏิทินการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และการประมงในอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช

พืช/สัตว์/ประมง	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
พืช												
ข้าวนาปี												
ข้าวนาปรัง												
ไร่นาสวนผสม												
พืชผักต่าง ๆ												
ไม้ผล												
สัตว์												
โค												
สุกร												
ไก่												
เป็ด												
ประมง												
ปลาน้ำจืด												
กุ้ง												
ปู												

ที่มา: สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช (2556: 17)

สรุปดังนี้ อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช มีเนื้อที่ 591.531 ตารางกิโลเมตร (369,594.375ไร่) มีประชากรทั้งสิ้น 266,772 คน แยกเป็นชาย 130,448 คน หญิง 136,324 คน ส่วนภูมิภาค แบ่งการปกครองออกเป็น 16 ตำบล 115 หมู่บ้าน ระบบการผลิตโดยเฉพาะด้านพืช เกษตรกรในท้องที่อำเภอเมืองนครศรีธรรมราชจะอาศัยน้ำชลประทาน และน้ำจากธรรมชาติ เป็นส่วนใหญ่ มีการประกอบอาชีพด้านการเกษตร คือการปลูกพืชผัก การทำไร่นาสวนผสม การปลูกไม้ผล ด้านการประมงเลี้ยงปลาในบ่อดิน และร่องสวนตลอดปี และด้านปศุสัตว์ เลี้ยงเพื่อบริโภคในครัวเรือนและจำหน่ายให้กับพ่อค้าที่มารับซื้อถึงบ้าน

7. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิระศักดิ์ ฉัตรดำรง (2549: 76) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการให้บริการของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล จังหวัดสุรินทร์ โดยประชากรในการศึกษาคือ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่รับผิดชอบศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล จังหวัดสุรินทร์ จำนวน 99 คน ผลการวิจัยพบว่า เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุเฉลี่ย 44.9 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ทำงานเฉลี่ย 21.17 ปี มีตำแหน่งเป็นนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร 6 รับผิดชอบงานเฉลี่ย 8.10 ปี เงินเดือนเฉลี่ย 28,662.63 บาท/เดือน ผู้รับบริการมีความพึงพอใจปานกลางต่อแนวทางการสนับสนุนการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการให้บริการของศูนย์ฯ ได้แก่ อาชีพเสริมและการได้รับงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบล

วิศิษฐ์ สติธิเกสร (2550: 61-65) ศึกษาการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการบริหารในการดำเนินงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล จังหวัดอุทัยธานี ผลการวิจัยพบว่า คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุเฉลี่ย 48.76 ปี และมีสถานภาพสมรสแล้ว จบการศึกษาระดับประถมศึกษา รองลงมาจบมัธยมศึกษาตอนต้น ตำแหน่งทางสังคมเป็นผู้นำหมู่บ้าน มีระยะเวลาการดำรงตำแหน่งเฉลี่ย 1.95 ปี แหล่งข้อมูลข่าวสารได้รับจากวิทยุ โทรทัศน์ พื้นที่ทำการเกษตรมากกว่า 40 ไร่ โดยเฉลี่ย 32.29 ไร่ จำนวนแรงงานเฉลี่ย 2.42 คนต่อครัวเรือน รายได้ในรอบปีที่ผ่านมาเฉลี่ย 150,148.50 บาท การทดสอบความรู้ความเข้าใจในการดำเนินงานศูนย์ฯ พบว่าคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ มีความรู้ความเข้าใจในประเด็นการมีส่วนร่วมการประชุมของคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ เป็นอย่างมาก ระดับการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ทั้ง 6 ด้าน อยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการบริหารศูนย์ฯ ด้านการกำหนดบทบาทความรับผิดชอบของคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ด้านการจัดกิจกรรมช่วยเหลือเกษตรกร ด้านสนับสนุนการปฏิบัติงานของศูนย์ฯ ด้านการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล และด้านการประชาสัมพันธ์

อมรรัตน์ วรรณโชติ (2550: 52-54) ศึกษาเรื่อง การประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลในจังหวัดเชียงใหม่ โดยศึกษาจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่รับผิดชอบศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 102 ราย เพื่อหาความสัมพันธ์ของตัวแปร ผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมที่ดำเนินการได้ครบถ้วนในระดับดี ได้แก่ การให้บริการ ณ จุดถ่ายทอด และการสร้างฟาร์มสาธิต เครือข่ายการเรียนรู้ ประเด็นที่เกษตรกรใช้บริการจากศูนย์บริการสูงสุด ได้แก่

การศึกษาหาความรู้จากข่าวสารความรู้และสื่อภายในศูนย์บริการ ส่วนกิจกรรมที่ต้องปรับปรุงแก้ไข คือ ศูนย์บริการส่วนใหญ่ไม่มีอุปกรณ์ในการนำเสนอข่าวสาร เช่น โสตทัศนอุปกรณ์

ปรีชา ธารมดี (2551: 82-85) ศึกษาการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล จังหวัดนนทบุรี พบว่า คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ เป็นเพศชาย อายุเฉลี่ย 49.90 ปี ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส จบการศึกษาระดับประถมศึกษา เป็นผู้แทนหมู่บ้าน สถาบันเกษตรกร หรือกลุ่มอาชีพ ระยะเวลาการดำรงตำแหน่งเฉลี่ย 3.86 ปี การได้รับข้อมูลข่าวสารการเกษตรระดับมากจากโทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ รายได้จากการประกอบอาชีพในครัวเรือนเฉลี่ย 342,560 บาท มีหนี้สินเฉลี่ย 105,546 บาท และส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในการดำเนินงานในภาพรวมและการดำเนินการใน 5 ด้าน ได้แก่ การจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล การจัดกิจกรรมสนับสนุนช่วยเหลือเกษตรกร การประชาสัมพันธ์ การกำหนดบทบาทความรับผิดชอบของคณะกรรมการ และการสนับสนุนการปฏิบัติงานของศูนย์ฯ ยกเว้นด้านการบริหารศูนย์ฯ ซึ่งมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ได้แก่ ระยะเวลาดำรงตำแหน่ง ระดับการได้รับข้อมูลข่าวสารการเกษตรจากแหล่งต่างๆ ขนาดพื้นที่ทำการเกษตร จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และรายได้ คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ มีปัญหาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมระดับปานกลาง

สมนึก คงชู (2552: 101-107) ศึกษาการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลในอำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง พบว่า ประธานและกรรมการส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุเฉลี่ย 51.23 ปี นับถือศาสนาพุทธ เป็นกรรมการมาแล้วเฉลี่ย 4.64 ปี เป็นผู้นำทางการเกษตร เป็นสมาชิกกลุ่มองค์กร รับข่าวสารการเกษตรทางโทรทัศน์ อาชีพหลักเกษตรกร อาชีพรองรับจ้างทั่วไป รายได้ภาคการเกษตรเฉลี่ยต่อปี 177,162 บาท แรงงานเกษตรในครัวเรือนเฉลี่ย 3.71 คน ใช้เงินทุนของตนเอง ขณะที่เลขานุการและผู้ช่วยเลขานุการเป็นเพศชายและหญิงเท่ากัน อายุเฉลี่ย 45.3 ปี นับถือศาสนาพุทธ ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี เป็นคณะกรรมการเฉลี่ย 3.8 ปี ไม่เป็นผู้นำทางการเกษตร แต่ทุกคนเป็นสมาชิกกลุ่มองค์กร รับข่าวสารการเกษตรทางโทรทัศน์ และเข้าร่วมประชุมสัมมนา มีรายได้หลักจากเงินเดือน รายได้รองจากเกษตรกร รายได้เฉลี่ยต่อปี 229,062 บาท การร่วมกิจกรรมกับศูนย์บริการของทั้งประธานและกรรมการกับเลขานุการและผู้ช่วยเลขานุการ ในภาพรวมระดับปานกลาง หน่วยงานที่สังกัดของเลขานุการและผู้ช่วยเลขานุการให้การสนับสนุนกิจกรรมของศูนย์บริการ ปัญหาการปฏิบัติงาน ได้แก่ การประชุมไม่สม่ำเสมอ สถิติข้อมูลไม่เป็นปัจจุบัน

สถานที่ตั้งไม่เหมาะสม ขาดงบประมาณดำเนินการและการบูรณาการ เอกสารเผยแพร่ทางการเกษตรไม่เพียงพอ กิจกรรมส่งเสริมการเกษตรมีน้อย

อาภาภรณ์ ชูเกียรติศิริ (2552: 99-107) ศึกษาการดำเนินงานของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลในจังหวัดนครนายก พบว่า คณะกรรมการบริหาร สบกด. ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุเฉลี่ย 45.72 ปี ประมาณสามในห้าจบการศึกษาระดับปริญญาตรี มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเฉลี่ย 2.88 ปี การดำเนินงานในสามด้าน ได้แก่ การจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบลบูรณาการกับแผนพัฒนาการเกษตรท้องถิ่น การถ่ายโอนภารกิจของกรมส่งเสริมการเกษตรให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 9 ภารกิจ การทำบันทึกข้อตกลงว่าด้วยความร่วมมือสนับสนุนการดำเนินงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรของท้องถิ่นระหว่างกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นกับกรมส่งเสริมการเกษตร โดยภาพรวม คณะกรรมการบริหาร สบกด. เกือบทั้งหมด หรือส่วนใหญ่มีการดำเนินงานทั้งหมดในทุกขั้นตอน และมีแนวโน้มไปในทิศทางเดียวกัน ปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดำเนินงาน สบกด. มีคณะกรรมการบริหาร สบกด. ส่วนน้อยที่มีปัญหา ซึ่งปัญหาสำคัญคือขาดการบูรณาการในการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ขาดงบประมาณและบุคลากรในการดำเนินงาน

จำลอง ศรีไสย (2552: บทคัดย่อ) ศึกษาการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ต่อการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล พื้นที่ 4 อำเภอชายแดนด้านความมั่นคงจังหวัดสงขลา พบว่า คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล มีส่วนร่วมต่อการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ผลเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ต่อการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลที่เพศต่างกัน มีส่วนร่วมคิด มีส่วนร่วมตัดสินใจ มีส่วนร่วมปฏิบัติ และมีส่วนร่วมติดตามและประเมินผล โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ที่มีอายุต่างกันมีส่วนร่วมโดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีส่วนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจไม่แตกต่างกัน สำหรับการมีส่วนร่วมติดตามและประเมินผลแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ปัญหาและข้อเสนอแนะ พบว่าคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ไม่แน่ใจว่าแผนพัฒนาการเกษตรมีประโยชน์จริง ไม่ได้สำรวจความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกร

ปีนอนงค์ วงศ์บุญ (2553: 81-83) ศึกษาการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรในจังหวัดมุกดาหาร ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรในจังหวัดมุกดาหาร ส่วนใหญ่ร้อยละ 81.11 เป็นเพศชาย ร้อยละ 60.74 มีอายุระหว่าง 46-55 ปี ร้อยละ 51.48 จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ร้อยละ 80.74 ประกอบอาชีพด้านการเกษตร ร้อยละ 42.59 เป็นคณะกรรมการที่เป็นผู้แทนหมู่บ้าน ร้อยละ 40.00 มีรายได้ต่อเดือน ระหว่าง 5,001-10,000 บาท ด้านการบริหารศูนย์ พบว่า ภาพรวมทุกกิจกรรมมีส่วนร่วม ระดับปานกลาง ยกเว้นด้านการประชาสัมพันธ์ มีส่วนร่วมในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ปัญหาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลในการดำเนินงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล จังหวัดมุกดาหาร เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ปัญหาด้านการบริหารศูนย์ฯ ที่พบคือ กองทุนกิจกรรมด้านการเกษตรที่มีอยู่ในตำบลไม่เข้ารวมกับกองทุนศูนย์ฯ ปัญหาด้านกำหนดบทบาทความรับผิดชอบของคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ที่พบคือ คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ บางคนไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงและบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ปัญหาที่พบด้านการจัดกิจกรรมสนับสนุนช่วยเหลือเกษตรกรคือ การสร้างเครือข่ายด้านต่างๆ ยังไม่เป็นรูปธรรมที่ชัด ปัญหาที่พบด้านการจัดเวทีชุมชนเพื่อวางแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล คือ แผนงาน/โครงการไม่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

นิภาพร ด้อมกลาง (2554: 37-40) ศึกษาการพัฒนาการบริหารจัดการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลหนองไข่น้ำ อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ผลการศึกษาพบว่า ด้านบุคลากร คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลหนองไข่น้ำ มีความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่และการบริหารจัดการศูนย์ฯ น้อย มีบุคลากรไม่เพียงพอต่อการดำเนินงานและการบริหารจัดการ ขาดการอบรมเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์เพื่อพัฒนาศักยภาพ การประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ไม่เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด และไม่มีการแต่งตั้งคณะกรรมการใหม่เมื่อครบวาระ ด้านงบประมาณ มีการจัดสรรงบประมาณเพื่อการบริหารจัดการศูนย์ฯ น้อย ด้านสถานที่ เครื่องมือ วัสดุ และอุปกรณ์ สถานที่คับแคบ ไม่มีที่ทำการศูนย์ฯ แยกเฉพาะ มีเครื่องมือ อุปกรณ์ เอกสารข้อมูลไม่ครบถ้วนตามมาตรฐาน ข้อมูลประจำศูนย์ฯ ที่กำหนด ด้านแผนงานการบูรณาการจัดทำปรับปรุงแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบลกับแผนพัฒนาท้องถิ่นสอดคล้องกัน แต่ไม่ครอบคลุมทุกแผนงาน การส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรให้สอดคล้องกับ

สุขสวัสดิ์ เมลิตอง (2554: 103-105) วิจัยเรื่องผลการดำเนินงานของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการวิจัยพบว่า ระดับการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ของศูนย์บริการ ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมากและมากที่สุด ศูนย์บริการส่วนใหญ่มีการมอบหมายงานตามความเหมาะสม (ร้อยละ 58.1) มีการวางแผนงบประมาณให้มีความสอดคล้องกับแผนปฏิบัติงานของศูนย์บริการ (ร้อยละ 37.2) มีการสนับสนุนวัสดุในการดำเนินงาน (ร้อยละ 34.9) การบริการข้อมูลแก่เกษตรกรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (ร้อยละ 55.8) และมีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์กิจกรรมของศูนย์บริการให้ประชาชนทราบทางหอกระจายข่าวของหมู่บ้าน (ร้อยละ 44.2) ผลการดำเนินงานของศูนย์บริการ พบว่า จำนวนโครงการที่ศูนย์บริการ ได้รับการสนับสนุนเฉลี่ย เท่ากับ 2.42 โครงการได้รับงบประมาณสนับสนุนโครงการเฉลี่ย เท่ากับ 92,214.42 บาท และร้อยละเฉลี่ยของสัดส่วนเกษตรกรที่มาใช้บริการจากศูนย์บริการ เท่ากับร้อยละ 15.94 ระดับการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการ ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมากและมากที่สุด

กล่าวโดยสรุป จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล พบว่า มีหลายปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงาน ขึ้นอยู่กับปัจจัยพื้นฐาน คือปัจจัยด้านบุคคล ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานทั่วไป ได้แก่ ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส อาชีพ การมีตำแหน่งทางสังคม และรายได้ ปัจจัยด้านการบริหาร ประกอบด้วย ด้านการบริหารจัดการศูนย์ฯ ด้านภารกิจความรับผิดชอบของคณะกรรมการศูนย์ฯ ด้านการสนับสนุนและช่วยเหลือเกษตรกร ด้านการสนับสนุนการปฏิบัติงานของศูนย์ฯ ด้านการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล และด้านการประชาสัมพันธ์ ซึ่งบางด้านสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่บางด้านมีผลการปฏิบัติงานไม่เป็นไปตามแผนปฏิบัติงาน ปัญหาสำคัญคือ คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ และงบประมาณได้รับการสนับสนุนไม่เพียงพอในการบริหารและจัดการศูนย์ฯ โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐและเอกชน จะส่งเสริมและสนับสนุนให้คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ดำเนินการบริหารจัดการศูนย์ฯ ในระดับพื้นที่มากขึ้น ขีดแนวทางการบริหารจัดการเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานเพื่อนำไปสู่เป้าหมาย คือ ความเข้มแข็งของชุมชนในการพัฒนาอาชีพการเกษตรอย่างยั่งยืน